

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра банківської справи

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(підпис)

“ ____ ” _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності **072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий**

ринок» за освітньою програмою **«Управління діяльністю банків на**

фінансовому ринку»

на тему: **«СИСТЕМНО ВАЖЛИВІ БАНКИ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА СТРАТЕГІЇ**

РЕГУЛЮВАННЯ»

Виконавець:

студентка 2 курсу 9 групи
Центру заочної форми
навчання

Манукян Мелсіда Мгерівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

Зав.кафедри д.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Жердецька Лілія Вікторівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Одеса 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ.....	7
1.1 Еволюція концепції фінансово важливих установ.....	7
1.2. Моральний ризик в банківській сфері.....	14
1.3. Підходи до регулювання системно важливих банків.....	19
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2 ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ.....	29
2.1. Глобальні тренди розвитку системно важливих банків.....	29
2.2. Оцінювання діяльності системно важливих банків в Україні.....	40
2.3. Виклики (проблеми) регулювання системно важливих установ.....	47
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3 РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ	55
3.1. Обґрунтування методичних засад впливу ринкової концентрації на фінансову стійкість.....	55
3.2. Оцінювання світового досвіду регулювання системно важливих банків та можливості його адаптації в Україні.....	62
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77

АНОТАЦІЯ

Манукян М.М. «Системно важливі банки: ідентифікація та стратегії регулювання»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» за освітньою програмою «Управління діяльністю банків на фінансовому ринку». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2024.

У кваліфікаційній роботі дослідження присвячене аналізу концепції системно важливих банків (СВБ) та особливостям їх регулювання в умовах сучасного фінансового ринку. У роботі з'ясовано еволюцію концепції фінансово важливих установ, здійснено оцінку морального ризику в банківській сфері, а також розглянуто основні підходи до регулювання системно важливих банків.

Визначено глобальні тренди розвитку таких установ та проведено оцінку діяльності СВБ в Україні. Особлива увага приділена основним викликам у сфері регулювання, а також обґрунтовано методичні засади впливу ринкової концентрації на фінансовому ринку.

Проаналізовано світовий досвід регулювання системно важливих банків і запропоновано напрями його адаптації до українських реалій. Результати дослідження можуть бути корисними для вдосконалення регуляторних механізмів і мінімізації ризиків у банківському секторі.

Ключові слова: системно важливі банки, моральний ризик, регулювання банківської діяльності, ринкова концентрація, глобальні тренди, фінансовий ринок, банківський сектор України, адаптація світового досвіду, фінансова стабільність.

ANNOTATION

Manukian M.M. "Systemically Important Banks: Identification and Regulation Strategies"

Qualification thesis for the degree of Master in the specialty 072 "Finance, Banking, Insurance, and Stock Market" under the educational program "Banking Operations Management in the Financial Market." – Odesa National Economic University. – Odesa, 2024.

The qualification work is devoted to the analysis of the concept of systemically important banks (SIBs) and the features of their regulation in the conditions of the modern financial market. The work clarifies the evolution of the concept of financially important institutions, assesses moral hazard in the banking sector, and also considers the main approaches to regulating systemically important banks.

Global trends in the development of such institutions are identified and an assessment of the activities of SIBs in Ukraine is carried out. Special attention is paid to the main challenges in the field of regulation, and methodological principles of the influence of market concentration on the financial market are substantiated.

The global experience of regulating systemically important banks is analyzed and directions for its adaptation to Ukrainian realities are proposed. The results of the study may be useful for improving regulatory mechanisms and minimizing risks in the banking sector.

Keywords: systemically important banks, moral hazard, banking regulation, market concentration, global trends, financial market, banking sector of Ukraine, adaptation of global experience, financial stability.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Системно важливі банки (СВБ) відіграють ключову роль у функціонуванні фінансової системи, забезпечуючи її стабільність та ефективність. Їх значення зумовлене масштабами діяльності, рівнем інтеграції у фінансову інфраструктуру, а також впливом на економіку країни. Після глобальної фінансової кризи 2008 року увага до проблеми ідентифікації та регулювання СВБ суттєво зросла, оскільки саме ці установи стали джерелом системних ризиків, що поширювалися на інші сектори економіки.

Актуальність дослідження обумовлюється необхідністю розробки ефективних механізмів ідентифікації системно важливих банків, що дозволить вчасно виявляти потенційні загрози для фінансової системи. Крім того, існує потреба у вдосконаленні регуляторних стратегій, спрямованих на зниження ризиків, пов'язаних із функціонуванням таких установ, що є пріоритетним завданням для центральних банків та міжнародних фінансових організацій.

На сучасному етапі, коли глобальна економіка зіштовхується з новими викликами, такими як геополітична нестабільність, зміна монетарної політики провідних держав та вплив цифрових технологій, питання забезпечення фінансової стійкості системно важливих банків стає ще більш актуальним. Особливо це актуально для України, де фінансова система є вразливою до зовнішніх та внутрішніх шоків, а підтримка стабільності банківського сектора є критичною для економічного зростання та довіри суспільства до фінансових інститутів.

Таким чином, дослідження проблем ідентифікації та регулювання системно важливих банків має важливе наукове та практичне значення, сприяючи розвитку фінансової системи, зміцненню її стабільності та підвищенню довіри до банківського сектора.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо ідентифікації системно важливих банків і

формування ефективних стратегій їх регулювання з метою забезпечення фінансової стабільності та мінімізації системних ризиків у банківському секторі.

Завдання дослідження. Досягнення мети передбачає вирішення низки завдань, серед яких:

- з'ясувати еволюцію концепції фінансово важливих установ;
- оцінка морального ризику в банківській сфері;
- визначення основних підходів до регулювання системно важливих банків;
- визначення глобальних трендів розвитку системно важливих банків;
- оцінка діяльності системно важливих банків в Україні;
- з'ясувати основні виклики регулювання системно важливих банків;
- обґрунтувати методичні засади впливу ринкової концентрації на фінансовому ринку;
- оцінити світовий досвід регулювання системно важливих банків та можливості його адаптації в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування системно важливих банків у контексті забезпечення фінансової стабільності та мінімізації системних ризиків.

Предметом дослідження є методи ідентифікації системно важливих банків і механізми регулювання їх діяльності для забезпечення стабільності банківської системи.

Методи дослідження використані в даній роботі. У процесі виконання роботи застосовано низку загальнонаукових методів пізнання, зокрема: термінологічний та функціональний методи (для вивчення сутності системно важливих банків: узагальнення, пояснення, аналіз, порівняння, систематизація); графічний і табличний методи (для візуалізації результатів аналізу); логічне узагальнення (для формулювання висновків за підсумками дослідження).

Інформаційна база. Інформаційну основу наукового дослідження склали наукові праці та монографії вітчизняних і зарубіжних дослідників, присвячені

системно важливим банкам та їх ідентифікації, регулювання. Також використано нормативно-правові акти державних органів України та інших країн, матеріали наукових конференцій, результати аналітичних досліджень, статистичні дані та інформаційні матеріали Національного банку України.

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційної дипломної роботи апробовані на IV Міжнародної науково-практичної конференції до 80-річчя від дня заснування банківського інституту (17 травня 2024 року, м. Харків, Україна).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (108 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 84 сторінок. Основний зміст викладено на 72 сторінках. Робота містить 10 таблиць, 20 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ

1.1. Еволюція концепції фінансово важливих установ

У сучасній глобалізованій та взаємопов'язаній фінансовій системі стабільність і стійкість банків мають вирішальне значення для підтримки загальної економічної стабільності. Серед цих банків існує підмножина, відома як системно важливі банки (SIB), які відіграють значну роль у функціонуванні фінансової системи через свій розмір, складність і взаємозв'язок. Збій або невдача SIB може мати далекосяжні наслідки, потенційно призводячи до системних ризиків і викликаючи ефект доміно, який може дестабілізувати всю фінансову систему [1].

Концепція SIBs набула популярності після світової фінансової кризи 2008 року, коли стало очевидно, що деякі банки «занадто великі, щоб збанкрутувати». Ці інституції вирости настільки великими та взаємопов'язаними, що їх крах мав би катастрофічні наслідки для економіки в цілому. Уряди в усьому світі були змушені втрутитися, надавши масштабну допомогу, щоб запобігти їхньому краху, що підкреслило потребу в більш надійній нормативно-правовій базі для подолання таких ризиків.

Федеральне страхування депозитів отримало позитивну реакцію від громадськості та економістів протягом багатьох років після створення TBTF (Too Big to Fail), коли банкрутства банків були рідкісними через стабільну макроекономічну ситуацію. Проте, після спаду післявоєнного буму і швидкого економічного зростання, банкрутства почали знову виникати. З 1970-х років TBTF проявила значну упередженість у вирішенні проблем банкрутств, надаючи повний захист вкладникам і кредиторам великих установ, тоді як вкладники менших банків були захищені лише в межах, визначених законом [2]. У своїй книзі "Bailout" колишній член правління TBTF Спрег [2] описує ключові банкрутства банків на початку ери порятунку (1970-ті та 1980-ті роки),

підкреслюючи важливу роль TBTF у підтримці банків, які вважалися занадто великими, щоб збанкрутіти.

У 1984 році TBTF врятувала Continental Illinois, сьомий за величиною комерційний банк, надавши його кредиторам необмежений захист. Під час слухань у Конгресі щодо цього банку Контролер грошового обігу підтвердив побоювання багатьох спостерігачів, заявивши, що одинадцять найбільших банків США були занадто великими, щоб їх банкрутство було припустимим [3].

Федеральне страхування депозитів сприяло розвитку TBTF різними способами. Спроби зберегти дисфункціональну банківську систему, що складалася з невеликих, переважно пайових банків, зробили адаптацію федерального страхування депозитів майже неминучою. Як і в попередніх схемах страхування банківських зобов'язань, створення TBTF зумовлене прагненням зберегти слабку, застарілу систему з домінуванням універсальних банків, незважаючи на необхідність формування більш стійкої системи на основі філіального банківського обслуговування.

1) Глибоке порушення ринкової дисципліни через страхування депозитів призвело до того, що ризиковані банки часто виявлялися неплатоспроможними. Страхування депозитів не лише сприяло розвитку доктрини ЗВТФ, але й свідчить про те, що такі системи підвищують ризик фінансових та банківських криз [4]. Таким чином, окрім заохочення ризикованої поведінки великих банків, страхування депозитів створювало умови, в яких банки, які потребували допомоги від ФГВФО, дійсно потребували такої підтримки.

2) Несправедливий підхід FDIC до врегулювання банкрутства банків, який у багатьох випадках забезпечував повний захист кредиторам великих банків, тоді як кредитори малих банків не отримували такої ж підтримки, став ключовим фактором розвитку ФГВФО. Упереджена політика TBTF запустила автокаталітичний процес, що сприяв збільшенню розмірів банків для отримання захисту в рамках концепції TBTF.

3) У зв'язку з вищезазначеним, після впровадження політики створення фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) та формування численних установ ФГВФО, ймовірність надання допомоги незастрахованим кредиторам великих банків зросла, оскільки банкрутство таких банків могло загрожувати платоспроможності самого фонду страхування вкладів. За оцінками Джонс Ошинський (2009), унаслідок активних злиттів банків у 1990-х роках (частково мотивованих прагненням досягти розміру ФГВФО) ймовірність неплатоспроможності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) зросла з 1,5% у 1990 році до 4,5% у 2005 році. Оскільки "здоров'я ФГВ стало нерозривно пов'язаним із здоров'ям 25 найбільших банків, а особливо з 10 найбільшими", виник сильний стимул для порятунку ФГВФО. Отже, потреба запобігти банкрутству Фонду гарантування вкладів слугує поверхневим виправданням для порятунку великих фінансових установ під приводом блага для суспільства.

4) Стерн Фелдман та Ковачевич [5] зазначають, що системи страхування депозитів з попереднім фінансуванням підвищують ймовірність виплат за програмою TBTF, надаючи політикам легкодоступні джерела коштів для захисту незастрахованих кредиторів. Таким чином, Фонд страхування депозитів (ФСД), що контролюється TBTF, забезпечив легкий доступ до ресурсів, що полегшило надання допомоги великим банкам, які вважалися системно важливими для запобігання їх банкрутству. Як зазначає Ковачевич: "Цікаво, чи розглядали б банкрутство Barings Bank як проблему системного ризику, якби це сталося з американським банком, де регулятори мають легкий доступ до 'вільних' коштів для вирішення будь-якої проблеми. Як би сприймалася неплатоспроможність Drexel, Burnham and Lambert, якби це був банк?" [5].

З точки зору системного ризику, системно важливі банки створюють унікальні проблеми через свій розмір і взаємозв'язок. Їх збій може порушити платіжні системи, погіршити ліквідність ринку та підірвати довіру суспільства до фінансового сектора. Крім того, їх широкі транскордонні операції можуть

передавати потрясіння через національні кордони, що робить їх потенційними джерелами зараження під час кризи. Тому вкрай важливо визначити та ретельно контролювати ці установи, щоб забезпечити їхню стабільність і зменшити потенційні ризики, які вони можуть становити.

FSB і BCBS оцінюють п'ять критеріїв для ідентифікації глобально системно важливих банків (G-SIB) (рис.1.1) [6,7].

Рис.1.1 Критерії для ідентифікації G-SIB.

Джерело: складено за даними [6,7] .

Розмір: це вважається критично важливим, оскільки більші установи мають більший потенціал спричинити системні збої в разі їх невдачі.

Взаємозв'язок: цей критерій вимірює ступінь зв'язку банку з іншими установами в рамках фінансової системи, що означає, що він має більший потенціал для ефекту зараження .

Складність : вимірює діапазон і складність фінансових інструментів банку, що може ускладнити вирішення проблем з банкрутством.

Замінність: якщо банк відіграє значну роль на певному ринку або забезпечує важливу інфраструктуру, таку як платіжні системи, його крах може спричинити значні збої та проблеми з ліквідністю. Клієнти збанкрутілого банку також можуть зіткнутися з вищими витратами, шукаючи подібні послуги в іншому місці. Для вимірювання цього використовуються чотири показники:

активи, що перебувають на зберіганні, платіжна діяльність, гарантовані операції на ринках боргу та акцій, а також обсяг торгів.

Міжюрисдикційна діяльність: вимірює глобальне охоплення операцій банку, що відображає потенціал транскордонної передачі фінансових шоків на різні ринки.

Щоб краще зрозуміти важливість SIB, давайте заглибимося в деякі ключові моменти [8] які наведені в таблиці 1.1

Таблиця 1.1

Ключові моменти важливості системно важливих банків

Розмір має значення	Взаємозв'язок посилює ризики
SIB зазвичай характеризуються значним розміром порівняно з іншими банками в системі. Вони часто володіють значними сумами активів і зобов'язань, що робить їх критично важливими гравцями в кредитному посередництві. Їхні масштаби означають, що будь-які збої або проблеми в цих установах можуть мати серйозні наслідки для кредитної діяльності, впливаючи як на підприємства, так і на домашні господарства.	SIB тісно взаємопов'язані з іншими фінансовими установами як усередині країни, так і за кордоном. Вони беруть участь у складних операціях, таких як міжбанківське кредитування, торгівля деривативами та випуск цінних паперів, що створює запутану мережу взаємовідносин контрагентів. Цей взаємозв'язок може посилити передачу потрясінь у всій фінансовій системі, потенційно призводячи до ефекту зараження та <u>системних криз</u> .

Джерело: складено за даними [8].

Розуміння системно важливих банків має вирішальне значення для розуміння наслідків вимог до капіталу першого рівня. Ці банки, які часто називають SIBs, відіграють значну роль у світовій фінансовій системі через свій розмір, взаємозв'язок і потенційний вплив на економіку. Як наслідок, вони підлягають додатковому регуляторному контролю та вищі вимоги до капіталу порівняно з іншими банками (рис.1.2) [8].

Визначення SIBs: SIBs – це банки, банкрутство яких може призвести до значних збоїв у фінансовій системі, потенційно викликаючи ефект зараження, який може поширитися на інші банки та ринки. Рада фінансової стабільності (FSB) визначає SIB на основі їх розміру, складності, взаємозв'язку та можливості заміни.

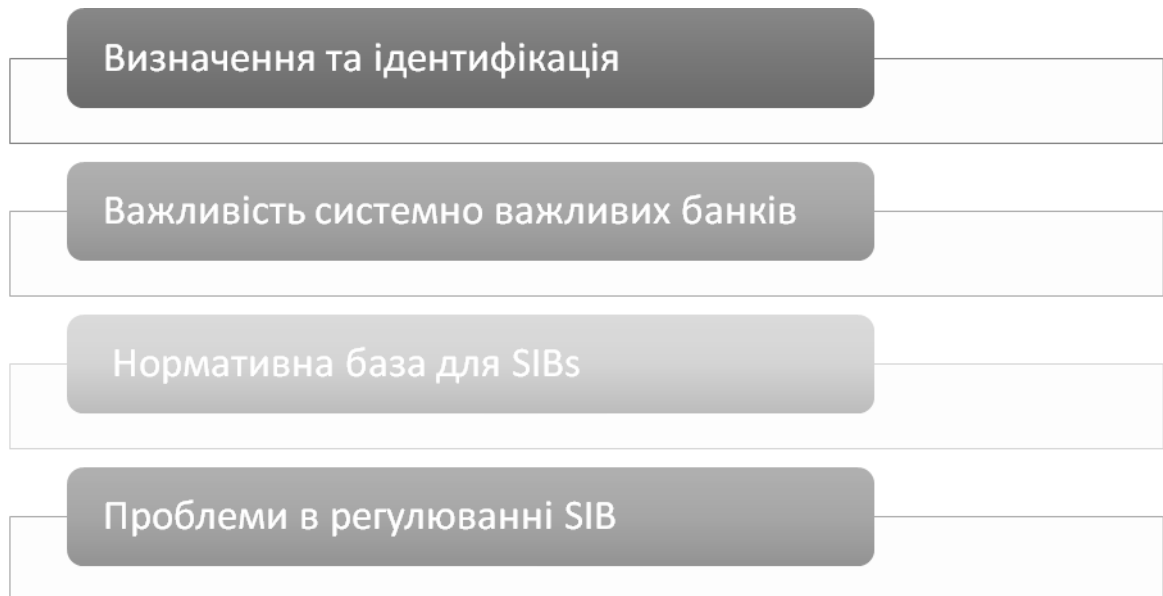

Рис.1.2 Розуміння системно важливих банків.

Джерело: складено за даними [8].

Важливість SIBs: SIBs відіграють життєво важливу роль у фінансовій системі, надаючи кредити та ліквідність економіці. Однак їхнє системне значення також робить їх вразливими до раптових потрясінь, таких як фінансові кризи чи економічні спади. Таким чином, забезпечення стабільності SIB є вирішальним для підтримки фінансової стабільності та запобігання системним ризикам .

Нормативна база для SIBs: Нормативна база для SIBs спрямована на зменшення ризику їх банкрутства та мінімізацію потенційного впливу на фінансову систему. Базельський комітет з банківського нагляду (BCBS) розробив низку нормативних вимог, відомих як Базель III, які зосереджуються на зміцненні буферів капіталу , покращенні управління ризиками та підвищенні прозорості.

Проблеми в регулюванні SIB: Регулювання SIB є складним і складним через їх розмір, складність і глобальну присутність. Крім того, нормативно-правова база повинна збалансувати потребу в стабільності з потребою в зростанні та інноваціях. Таким чином, політики та регулятори повинні постійно

контролювати та адаптувати нормативну базу, щоб забезпечити її ефективність у зниженні системного ризику.

Отже, еволюція концепції фінансово важливих установ відображає динамічний розвиток світової фінансової системи та адаптацію до нових викликів і загроз. Зі зростанням глобалізації та фінансової інтеграції питання стабільності таких установ набуло критичного значення для забезпечення економічної безпеки країн і регіонів. Історично концепція фінансово важливих установ трансформувалася від акценту на окремих банках до ширшого охоплення, включаючи небанківські фінансові установи та інфраструктурні елементи ринку.

Ключовими етапами еволюції стали фінансова криза 2008 року, яка висвітлила необхідність жорсткішого регулювання та нагляду, а також розробка міжнародних стандартів, таких як Базель III і рекомендації Ради з фінансової стабільності. Сьогодні фінансово важливі установи визначаються через призму їхнього системного значення, взаємозалежності з іншими учасниками ринку та потенційного впливу на економіку у разі їхньої неспроможності.

Таким чином, концепція фінансово важливих установ є фундаментальною складовою сучасної фінансової системи, яка сприяє зміцненню стійкості та зниженню ризиків глобальних фінансових криз. Подальша еволюція цієї концепції залежить від технологічних змін, регуляторних ініціатив і здатності адаптуватися до нових викликів світової економіки.

1.2. Моральний ризик в банківській сфері

Банківські ринки більшості країн, у тому числі України, не є монопольними, проте можуть вимагати регулювання з боку органів, які прагнуть підтримувати конкуренцію в цій галузі. Необхідність такого регулювання виникає не з монополії, а через іншу проблему, яка свідчить про

недосконалість ринку — асиметрію інформації та моральний ризик, що виникає в системно важливих банках.

Відтак, державне регулювання банківського сектору обґрунтоване теорією суспільних інтересів, яке зумовлено асиметрією інформації та вразливістю сектора до зовнішніх шоків. Асиметрія інформації виникає, коли один з учасників ринку володіє більшою кількістю інформації, ніж інший, що часто проявляється в ситуаціях, коли продавець знає більше, ніж покупець. Цей феномен притаманний більшості економічних транзакцій і підкреслює недосконалість ринку в рамках теорії суспільних інтересів, що обґрунтовує необхідність державного регулювання. Хоча асиметрія інформації часто досліджується на товарних ринках, вона також є характерною для ринків послуг, зокрема фінансових [9].

Виходячи з загального розуміння роботи банківського сектору, можна виділити кілька основних проблем, що виникають через асиметрію інформації: несприятливий відбір, ризик недобросовісності та вартісна верифікація стану. Це свідчить про необхідність наявності раціонально організованої інформації, доступної для широкого кола клієнтів, для ефективного функціонування банків.

Важливий внесок у вивчення асиметрії інформації в банківському секторі зробив Дуглас В. [10] Даймонд. У 1980-х роках він запропонував концепцію фінансового посередництва, що базується на делегованому моніторингу, зосереджену на зменшенні витрат на отримання інформації про позичальників. Ця концепція пояснює взаємодію кредиторів і позичальників на ринку кредитування, враховуючи можливість виникнення морального ризику. Даймонд описував фінансових посередників, у тому числі банки, як агентів інвесторів, які довіряють їм свої кошти для кредитування бізнесу і делегують їм повноваження щодо моніторингу кредитних контрактів, що вимагає додаткових витрат.

Діяльність посередників у делегованому моніторингу має значні переваги для кредиторів, оскільки без них їм довелося б суттєво збільшити зусилля і витрати на контроль за позичальниками. Звертаючись до посередників,

кредитори можуть знизити свої витрати на моніторинг у порівнянні з прямим фінансуванням. Однак робота посередників у цій сфері також викликає питання стимулювання, особливо щодо їхньої надійності. Ця ситуація є типовою агентською проблемою, пов'язаною з моральним ризиком. Вона виникає, коли вкладники не можуть спостерігати за реальними зусиллями агентів у моніторингу та не мають доступу до інформації, що отримується ними. Крім того, існує ризик, що агенти-посередники можуть штучно занижувати виплати за проектами, що реалізуються для вкладників. Таким чином, агентська проблема створює потребу в «моніторингу монітора» та призводить до появи додаткових агентських витрат для вкладників, або, точніше, витрат, пов'язаних з делегуванням.

Протягом останнього століття уряди стали активнішими у створенні «мереж безпеки» або форм державного захисту, які захищають організації від повних витрат ринкових провалів. У міру того, як ці мережі безпеки розширилися в розмірах і масштабах, науковий інтерес до їх наслідків для організаційної поведінки також зріс. Проте в цій важливій галузі дослідження домінували економісти-фінансисти, які зосереджувалися майже виключно на ролі державних систем безпеки в порушенні ринкової дисципліни і, таким чином, спонуканні захищених організацій до надмірних ризиків[11].

Більшість фінансових економістів сходяться на думці, що такі елементи системи безпеки, як страхування депозитів, яке компенсує вкладникам втрачені кошти в разі банкрутства банку, створили важливі переваги для фінансової стабільності, але також і серйозні витрати у формі підвищеного *морального ризику*[12] (наприклад, Ангінер і Деміргюч-Кант 2018).

Моральний ризик - це ризик того, що сторона не сумлінно уклала договір або надала оманливу інформацію про свої активи, зобов'язання або кредитоспроможність. Крім того, моральний ризик також може означати, що сторона має стимул йти на незвичайний ризик у відчайдушній спробі отримати прибуток до того, як контракт буде виконано [13].

Моральний ризик може бути присутнім у будь-який момент, коли дві сторони досягають згоди одна з одною. Кожна сторона в контракті може отримати вигоду від дій, що суперечать принципам, викладеним угодою. Кожного разу, коли стороні в угоді не доведеться зазнавати потенційних наслідків ризику, ймовірність морального ризику зростає.

Очікується, що державний захист сприятиме прийняттю надмірного ризику, послаблюючи схильність учасників ринку (наприклад, вкладників, кредиторів або акціонерів банку) контролювати та стримувати ризиковану поведінку банку. Теорія стверджує, що коли учасники ринку більше не несуть повної вартості невдачі, вони також втрачають стимули дисциплінувати надмірне прийняття ризику та моральний ризик — або схильність організацій брати на себе більший ризик, коли вони захищені від несприятливих наслідків.

Надмірний банківський ризик став однією з найгостріших соціальних проблем сучасності. Ця тенденція сягає корінням у трансформації 1980-х років, коли багато фінансових установ відмовилися від традиційних банківських моделей і почали використовувати більш ризиковані стратегії, нові фінансові інструменти та дедалі більше орієнтоване на прибуток. Згодом почалося зростання поширеності банківських криз і зростання фінансових злочинів [14]. Враховуючи економічні та соціальні наслідки такого розширення банківського ризику, не дивно, що його причини привернули значну увагу економічних соціологів.

Щоб пояснити таку поведінку, соціологи зосередилися на впливі зміни регуляторної та макроекономічної політики, зростанні банківської влади в епоху фінансування [15], соціальних наслідках, нових економічних моделей, поява нових організаційних характеристик і зміна політико-правових домовленостей, посилення залежності від іпотечної сек'юритизації і зростання тиску на підвищення вартості акціонерів, серед інших факторів.

У ширшій літературі з банківської справи та фінансів, яка включає літературу про надмірне прийняття банками ризику, наразі домінують фінансові економісти, які наголошують на зовсім іншому русії ризикованої

поведінки. Починаючи з припущення, що керівники автоматично прагнуть максимізувати потенційні прибутки, дотримуючись (іноді надмірно) стратегій високого ризику [16], ці теоретики морального ризику наголошують на тому, як учасники ринку (наприклад, акціонери банку, кредитори або вкладники) можуть пом'якшити цю поведінку чи ні. Зазвичай кредитори та вкладники банку повинні захищати власні інтереси, стягуючи з ризикованих банків вищі процентні ставки за позичені кошти або взагалі вилучаючи свої кошти з ризикованих банків. Подібним чином акціонери банку можуть дати вказівки керівництву зменшити ризик або продати свої акції в ризикованих банках. Прихильники теорії морального ризику стверджують, що головна проблема державної системи безпеки полягає в тому, що вона послаблює ринкову дисципліну. Якщо уряд несе відповідальність за витрати, пов'язані з банкрутством банку, навіщо суб'єктам ринку намагатися стримувати надмірні банківські ризики?

В Україні функціонує дієва система гарантування вкладів фізичних осіб. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [17] був створений в 1998 році. З того часу Фонд гарантування пройшов кілька етапів реформування, що суттєво підвищило його інституційну спроможність. Сьогодні ця установа виконує спеціалізовані функції в сфері гарантування вкладів фізичних осіб. Її повноваження включають не тільки виплату гарантованого відшкодування вкладів, але й виведення неплатоспроможних банків з ринку через проведення тимчасової адміністрації та ліквідації.

З 1990-х років системи гарантування вкладів поширилися по всьому світу. Найсучасніші держави, що здобули незалежність після розпаду СРСР, впровадили ці системи для захисту своїх громадян. У Литві система гарантування вкладів почала діяти з 1996 року, тоді як у Латвії, Естонії та Україні – з 1998 року. Сьогодні Литва, Латвія та Естонія є членами Європейського Союзу, тому їхні системи гарантування вкладів були модернізовані відповідно до європейських стандартів. Україна, незважаючи на повномасштабну війну, продовжує вдосконалювати свою систему гарантування

вкладів для підтримки стабільності банківської системи. Крім того, процес євроінтеграції, зокрема рекомендація Європейської комісії від 8 листопада 2023 року щодо початку переговорів про членство України в ЄС, також сприяє цим змінам [18].

Можна зробити висновок, що моральний ризик є одним із ключових викликів у банківській сфері, що виникає через асиметрію інформації між учасниками ринку, недостатній контроль за ризиковими операціями та зловживання з боку фінансових установ. Цей феномен підриває стабільність фінансової системи, створюючи умови для надмірного прийняття ризиків банками та збільшення ймовірності кризових явищ.

Основні причини морального ризику в банківській сфері включають надмірну впевненість у державній підтримці (ефект "занадто великий, щоб збанкрутувати"), недосконалість регуляторної бази та недостатній контроль з боку акціонерів і клієнтів. Наслідки морального ризику проявляються у вигляді фінансових втрат, зниження довіри до банківських установ та загрози економічній стабільності.

Для мінімізації морального ризику необхідно впроваджувати ефективні механізми регулювання та нагляду, удосконалювати системи корпоративного управління та забезпечувати прозорість діяльності банків. Важливим також є підвищення фінансової грамотності суспільства, що сприятиме кращому розумінню ризиків та відповідальності з боку учасників ринку.

Таким чином, моральний ризик є невід'ємною складовою банківської діяльності, однак його вплив можна знизити завдяки системним і комплексним підходам до управління, регулювання та нагляду у фінансовій сфері.

1.3 Підходи до регулювання системно важливих банків

До середини 20-го століття регулювання в основному пояснювалося теорією суспільних інтересів, яка стверджує, що регулювання є результатом

попиту громадськості та спрямоване на виправлення недоліків і несправедливості нерегульованих ринків *laissez-faire*. Тому вважалося, що уряди здатні та бажають ефективно усунути провали ринку і таким чином підвищити рівень соціального добробуту. Як зазначає Познер [19], теорія суспільних інтересів здебільшого неявно припускалася, а не була сформульована. Економічна теорія регулювання, яку вперше відстоювали Стіглер [20] Познер [19], забезпечує економічне обґрунтування регулювання, стверджуючи, що «регулювання здійснюється у відповідь на вимоги груп інтересів, які борються між собою за максимізацію доходів своїх членів» [19 ст. 335-336]. Економічна теорія регулювання базується на теорії «колективних дій» Олсона [21], яка стверджує, що чим менша група і чим вища її частка на душу населення в результаті, тим більше ймовірно, йому вдасться вплинути на регулювання. Відповідно, пропозицією регулювання керує той самий фактор, що й інші товари: попитом. Оскільки на галузі напряду впливає (дороге) регулювання, вони мають більшу ставку на сприятливі результати, ніж широке населення. Оскільки галузеві групи володіють більшими ресурсами, їм часто вдається інструменталізувати примусову силу держави, щоб забезпечити сприятливе регулювання ціною громадськості чи менш впливових галузей. Оскільки групам інтересів часто вдається вплинути на регулятори, щоб вони запровадили сприятливе регулювання для максимізації своїх прибутків шляхом отримання економічної ренти, економічну теорію регулювання часто називають теорією захоплення. Лаффонт і Тіроль [22] доповнюють структуру Стіглера та Познера, посилюючи теорію з теорії, зосередженої на стороні попиту, надаючи аспект сторони пропозиції. Лаффонт і Тіроль таким чином значно підвищують довіру до теорії, а також її пояснювальну силу. Автори допускають проблеми агентств, які проявляються у сприятливому регулюванні через переваги для регуляторів від регульованих фірм. Згідно з Лаффонт і Тіроль, особи, які приймають рішення, можуть бути захоплені групами інтересів за допомогою грошових хабарів, обертових дверей між регулюючими органами та галуззю та особистих стосунків, а також політичних внесків.

Інший напрямок наукової літератури критикує економічну теорію регулювання за те, що вона зосереджується лише на власних інтересах, і відкидає її як надто вузьку. Зокрема, стверджується, що ідеологія та альтруїзм можуть відігравати важливу роль у законодавстві. На суто логічному рівні Кау та Рубін (1979) наводять переконливий аргумент, вказуючи на те, що економісти, більше ніж будь-яка інша група соціологів, більш схильні відкидати державне втручання на користь вільних ринків. Однак, продовжують автори, якщо така політика буде прийнята, доходи економістів впадуть, оскільки уряд є значним фактором попиту для економістів. Таким чином, Кау і Рубін роблять висновок, економісти відстоюють політику на ідеологічних засадах, що шкодить їхнім особистим інтересам. Крім того, автори стверджують, що економісти, схоже, непрямо приймають думку про те, що ідеологія має значення щодо законодавства, оскільки більшість статей у галузі економіки пропонують певні поради щодо політики. Очевидно, що сенс існування поради ґрунтується на впливі ідей.

У подальших дослідженнях було виявлено, що ідеологія є домінуючим фактором у поясненні поведінки при голосуванні, пов'язаної з мінімальною заробітною платою в Сполучених Штатах (Кау Рубін 1978) та на закони про видобуток вугілля (Калт Зупан 1984) [23]. Ідеологія також виявилася домінуючим фактором у поясненні регулювання у фінансовому секторі. Роу (1994) [24], наприклад, стверджує, що страх населення перед концентрацією влади у фінансових фірмах істотно сформував банківське регулювання в Сполучених Штатах.

Нарешті, те, що Буйтер (2008, с. 106) називає «когнітивним регуляторним захопленням», певною мірою пов'язане з економічною теорією регулювання та регулюванням, заснованим на ідеології «не досягається шляхом купівлі спеціальних інтересів, шантажу чи підкупу для контролю над законодавчою, виконавчою [25] чи іншим важливим регуляторним органом чи агентством [25], а натомість через тих, хто відповідає за відповідну державу суб'єкт, який інтерналізує, ніби шляхом осмосу, цілі, інтереси та сприйняття реальності

власного інтересу, який вони мають регулювати та контролювати в інтересах суспільства». Проте явні моделі в цитованих вище статтях, за помітним винятком Буйтер (2008), який використовує цю концепцію якісно, усі страждають від загальної слабкості монопричинних пояснень. Зважаючи на те, що вимірювання ідеології є складним, якщо не неможливим завданням, моделі, які пов'язують поведінку голосування з певною формою вимірювання ідеології, мають обмежене застосування. Те ж саме стосується економічних стимулів, вимірювання яких також є проблематичним, враховуючи, що багато факторів, наведених Лаффонт і Тіроль (1991) [26] для пояснення виборчої поведінки – хабарі, майбутні перспективи працевлаштування, особисті стосунки тощо – суворо не підлягають спостереженню, оскільки є або незаконними, або потенційно шкодять репутації політиків.

Під час фінансової кризи, що почалася в 2007 році, банкрутство або знецінення низки великих глобальних фінансових установ спричинило потрясіння у фінансовій системі, що, у свою чергу, завдало шкоди реальній економіці. Органи нагляду та інші відповідні органи мали обмежені можливості для запобігання поширенню проблем, які впливають на окремі фірми, і тим самим підризу фінансової стабільності. Як наслідок, втручання державного сектора для відновлення фінансової стабільності під час кризи було необхідним і здійснювалося у масовому масштабі. Як фінансові та економічні витрати на ці втручання, так і пов'язане з цим збільшення морального ризику означають, що необхідно вжити додаткових заходів, щоб зменшити ймовірність і серйозність проблем, які виникають через банкрутство глобальних системно важливих фінансових установ (G-SIFI).

Базельський комітет з банківського нагляду (Базельський комітет) [27] у відповідь на кризу ухвалив низку реформ для підвищення стійкості банків і банківських систем. Вони включають підвищення необхідної якості та кількості капіталу в банківській системі, покращення покриття ризиків, запровадження коефіцієнта левериджу, який слугуватиме запобіжним механізмом для режиму, заснованого на оцінці ризику, запровадження збереження капіталу та

антициклічних буферів, а також глобального стандарту ризику ліквідності. Показники достатності капіталу застосовуються до всіх банків, що діють на міжнародному рівні, щоб гарантувати, що кожен банк підтримує належний рівень капіталу щодо його власних ризиків. Ряд політичних заходів матиме особливий вплив на глобальні системно важливі банки (G-SIBs), враховуючи, що їхні бізнес-моделі, як правило, приділяють більшу увагу діяльності, пов'язаній з торгівлею та ринками капіталу, на які найбільше впливає посилене покриття ризиків капітальні рамки. Ці політичні заходи є суттєвими, але недостатніми для усунення негативних зовнішніх ефектів, створених G-SIB, і вони не є достатніми для захисту системи від ширших ризиків поширення G-SIB. Обґрунтування прийняття додаткових політичних заходів для G-SIB базується на транскордонних негативних зовнішніх ефектах, створених системно важливими банками, які поточна регуляторна політика не повністю враховує.

Дослідження міжнародного досвіду регулювання дозволяє виділити чотири основні підходи до регулювання системно важливих банків [28]:

- 1) консервативний;
- 2) збалансований (помірний, компромісний);
- 3) агресивний;
- 4) м'який.

Сьогодні консервативний підхід є одним із найменш поширених і зазвичай зустрічається в країнах, які ще не звернули увагу на питання регулювання системно важливих банків (SIBs). Наприклад, до 2015 року цей підхід застосовувався в Україні. Це найбільш неефективний підхід, оскільки нехтування регуляцією діяльності SIBs дозволяє їм працювати без контролю та збільшувати свою системну значущість, що з часом посилює їхній вплив на стійкість банківської системи та економіки.

Агресивний підхід передбачає використання суворих регуляторних заходів для уникнення появи або діяльності системно важливих банків. У разі появи таких банків проводиться їх примусова реструктуризація шляхом поділу на менші підрозділи (наприклад, за сферами діяльності або регіонами). Попри ефективність, цей підхід стримує конкуренцію на банківському ринку та перешкоджає зростанню і розвитку банківського сектору та економіки. Таку практику колись застосовували в США, але згодом замінили на менш жорстку політику. Колишня голова Федеральної корпорації страхування депозитів США (FDIC) Шейла Бейр підтримує відмову від принципу «занадто великий, щоб збанкрутувати», вважаючи, що великі банківські холдинги мають нести відповідальність за банкрутство та проходити процедуру ліквідації, як звичайні банки.

М'який, або стимулюючий підхід, передбачає активну підтримку інтересів SIBs, впроваджуючи регулятивні заходи для їх функціонування, навіть у разі порушень. Такий підхід, з одного боку, сприяє швидкому зростанню банківської сфери та реальної економіки, стимулює інновації в банківському секторі завдяки значним ресурсам і доступу до іноземного капіталу та технологій, якими володіють SIBs. З іншого боку, збільшення масштабів діяльності SIBs посилює їхній вплив на стабільність банківського сектору, оскільки вони можуть вдаватися до ризикованих операцій заради отримання надприбутків, використовуючи державну підтримку під час криз. Такий підхід не отримав широкого розповсюдження через істотні недоліки, які можуть поставити під загрозу всю економіку.

Збалансований підхід є найпоширенішим у світі. Він дозволяє SIBs конкурувати та функціонувати на банківському ринку за умови дотримання суворіших вимог і обмежень, таких як обмеження на концентрацію, додатковий буфер капіталу, підвищені податкові ставки, додаткові вимоги до управління ризиками, а також частіший та ретельніший моніторинг (наприклад, введення наглядових інститутів для щоденного контролю операцій). Цей підхід

вважається оптимальним і ефективним, адже поєднує переваги всіх трьох інших моделей.

Як зазначає Савчук С.С., міжнародно-правові стандарти у сфері банківської діяльності були розроблені понад десятима міжнародними організаціями та утвореннями, що не мають статусу традиційної міжнародної організації. Серед них можна виділити такі: Базельський комітет з банківського нагляду (БКБН), Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Світова організація торгівлі, Рада з фінансової стабільності (РФС), Комітет з глобальної фінансової системи, Комітет з платежів та інфраструктури ринку, Міжнародна асоціація страховиків депозитів, Група з розробки заходів боротьби з відмиванням коштів, а також Організація економічного співробітництва та розвитку [29].

На міжнародному рівні критерії визначення системно важливих банків (СВБ) встановлені стандартами методології Базельського комітету з банківського нагляду (БКБН) «Міжнародні системно важливі банки: методологія оцінки та вимоги до здатності поглинати додаткові збитки» від 2011 року [30]. Ці стандарти були оновлені у 2013 [31], 2017 (консультативний документ) [32] та 2018 роках (застосовуються з 2022 року)[33] і доповнені у 2012 році Регуляторними вимогами щодо вітчизняних системно важливих банків (консультативний документ) [32]. Указані стандарти були включені до консолідованих Базельських регуляторних вимог, які представляють собою повний набір стандартів БКБН і є основним міжнародним регулятором пруденційного нагляду за банківською діяльністю.

Крім того, 26 червня 2013 року Європейський Союз прийняв Директиву 2013/36/EU [34], на основі якої Європейський наглядовий орган (ЄНО), незалежний орган ЄС з питань банківського сектору, розробив Рекомендації від 16 грудня 2014 року (EBA/GL/2014/10), що визначають критерії для оцінки інших системно важливих установ (англ. *Guidelines on criteria to assess other systemically important institutions* (O-SIIs) [35] на національному рівні. Саме ці

Рекомендації ЄС були використані Національним банком України для створення Положення № 863 [36].

Щорічне затвердження системно важливих банків (СВБ) як в Україні, так і на міжнародному рівні, призводить до формування юридично закріпленого списку банків. Національний банк України щороку визначає системно важливі банки на основі даних станом на 1 січня, відповідно до Положення про порядок визначення системно важливих банків, затвердженого постановою Правління НБУ від 25 грудня 2014 року № 863 (із змінами та доповненнями) [36].

Системно важливі банки в Україні зобов'язані дотримуватись більш жорстких вимог до капіталу, резервів ліквідності, а також планувати антикризові заходи. НБУ проводить посилений нагляд за такими банками, щоб забезпечити стабільність банківської системи та зменшити ризики для економіки. Це регулювання охоплює підвищені вимоги до звітності, фінансової стійкості, а також додаткові перевірки для підтримки надійності банківських установ, які можуть суттєво вплинути на ринок.

Системно важливий банк діє відповідно до законів України, нормативних актів НБУ та встановлених інструкцій. Згідно інструкції №863 [36] він має дотримуватися спеціальних норм, зокрема щодо кредитного ризику на одного контрагента (Н7), обмеженого до 20%. Проте ця вимога не поширюється на угоди, укладені до отримання статусу системно важливого, якщо дотримано ліміт 25% і не змінено суму чи строк угоди, за винятком випадків фінансової реструктуризації. Крім того, такі банки повинні створювати буфер системної важливості в межах 1-2% сукупного ризику.

Регулювання системно важливих банків є критично важливим для підтримання стабільності фінансової системи та захисту економіки від потенційних кризових явищ. Системно важливі банки (СВБ), через їхній значний масштаб та інтеграцію в економіку, мають здатність впливати на фінансові ринки і створювати ризики, що можуть призвести до серйозних економічних наслідків у разі їхніх фінансових труднощів.

Основні підходи до регулювання СВБ включають запровадження додаткових капітальних вимог, підвищених стандартів ліквідності та контролю за ризиками, а також регулярні стрес-тести, які допомагають оцінити стійкість банків у разі кризових ситуацій. Крім того, впроваджуються вимоги до прозорості та покращення систем корпоративного управління, щоб забезпечити більш ефективне управління ризиками. Міжнародні стандарти, такі як рекомендації Базельського комітету та заходи Ради з фінансової стабільності, допомагають встановити єдині підходи до регулювання СВБ на глобальному рівні.

Таким чином, регулювання системно важливих банків є багатогранним і передбачає комплексний підхід, спрямований на зміцнення фінансової стійкості та зниження ризиків для економіки. Подальше вдосконалення цих підходів, з урахуванням нових фінансових викликів, залишається необхідним для підтримки стабільності банківської системи в умовах глобальних економічних змін.

Висновки до розділу 1

Отже, з'ясували еволюцію концепції фінансово важливих установ. Системно важливі банки виникають через концентрацію значних фінансових ресурсів та зв'язків, що робить їх критично важливими для економічної стабільності. Водночас саме їхній системний вплив створює загрозу фінансової кризи у разі виникнення проблем в окремих установах.

Більшість фінансових економістів сходяться на думці, що такі елементи системи безпеки, як страхування депозитів, яке компенсує вкладникам втрачені кошти в разі банкрутства банку, створили важливі переваги для фінансової стабільності, але також і серйозні витрати у формі підвищеного морального ризику.

Оцінили місце морального ризику в банківській сфері. Моральний ризик - це ризик того, що сторона не сумлінно уклала договір або надала оманливу інформацію про свої активи, зобов'язання або кредитоспроможність. Крім того, моральний ризик також може означати, що сторона має стимул йти на незвичайний ризик у відчайдушній спробі отримати прибуток до того, як контракт буде виконано.

Моральний ризик може бути присутнім у будь-який момент, коли дві сторони досягають згоди одна з одною. Кожна сторона в контракті може отримати вигоду від дій, що суперечать принципам, викладеним угодою. Кожного разу, коли стороні в угоді не доведеться зазнавати потенційних наслідків ризику, ймовірність морального ризику зростає.

Також визначили основні підходи до регулювання системно важливих банків. Регулювання є критично важливим для підтримання стабільності фінансової системи та захисту економіки від потенційних кризових явищ.

Агресивний підхід передбачає використання суворих регуляторних заходів для уникнення появи або діяльності системно важливих банків. У разі появи таких банків проводиться їх примусова реструктуризація шляхом поділу на менші підрозділи (наприклад, за сферами діяльності або регіонами).

М'який, або стимулюючий підхід, передбачає активну підтримку інтересів SIBs, впроваджуючи регулятивні заходи для їх функціонування, навіть у разі порушень.

Збалансований підхід є найпоширенішим у світі. Він дозволяє SIBs конкурувати та функціонувати на банківському ринку за умови дотримання суворіших вимог і обмежень, таких як обмеження на концентрацію, додатковий буфер капіталу, підвищені податкові ставки, додаткові вимоги до управління ризиками, а також частіший та ретельніший моніторинг (наприклад, введення наглядових інститутів для щоденного контролю операцій).

РОЗДІЛ 2

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ

2.1 Глобальні тренди розвитку системно важливих банків

З 2011 року FSB публікує щорічний список глобальних системно значущих банків (G-SIB), які підлягають суворішим правилам та додатковим вимогам до капіталу.

Останній доступний список FSB станом на листопад 2023 включає наступні G-SIB (див. рис. 2.1), які повинні мати більше 1,0% додаткових буферів капіталу [37].

Загальна сукупність, що бере участь у дослідженні G-SIB, включає найбільші банківські групи світу (на найвищому рівні консолідації) із загальним обсягом ризиків, що перевищує 200 млрд. євро. Бали розраховуються щорічно з використанням основної вибірки, що включає 75 найбільших банків світу (ранжованих за загальним балансом), а також будь-які установи, позначені як системно значущі попереднього року, які не були включені до цієї вибірки, та будь-які банки, додані національними наглядовими органами [37]. Насправді основна вибірка мало відрізняється з року в рік, причому основним критерієм є розмір.

З кінця 2013 року розмір сукупного балансу установ в основній вибірці продовжував зростати, за винятком Єврозони, де зниження, що спостерігалось, було більш ніж компенсовано зростанням китайських банків. Збільшення розміру балансу вибірки було особливо помітним у 2021 році (15%) через включення страхової діяльності до області розрахунку балів. У цій вибірці тільки установи з балом, що перевищує або дорівнює пороговому значенню в 130 базисних пунктів, автоматично позначаються як «G-SIB» [38]. Крім того, можуть бути додані установи, що позначені наглядовим рішенням.

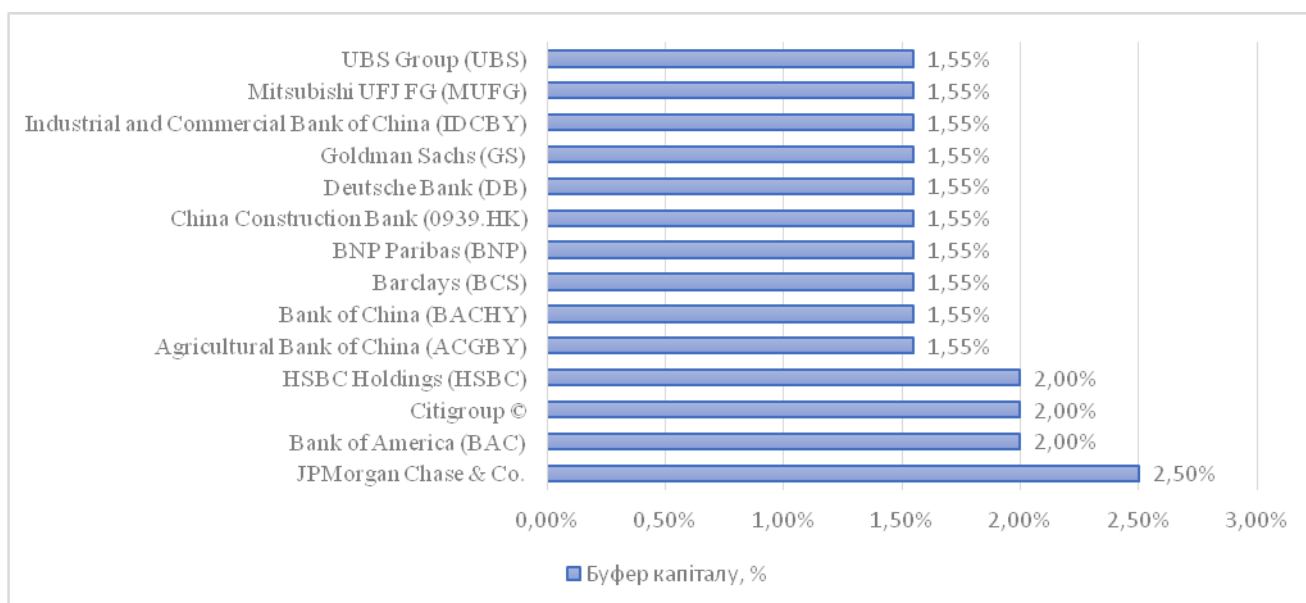

Рис.2.1 Системно важливі банки світу 2023р.

Джерело: складено за даними [37].

З моменту його створення це число мало змінилося, коливаючись між 29 та 30 (див. рис. 2.2).

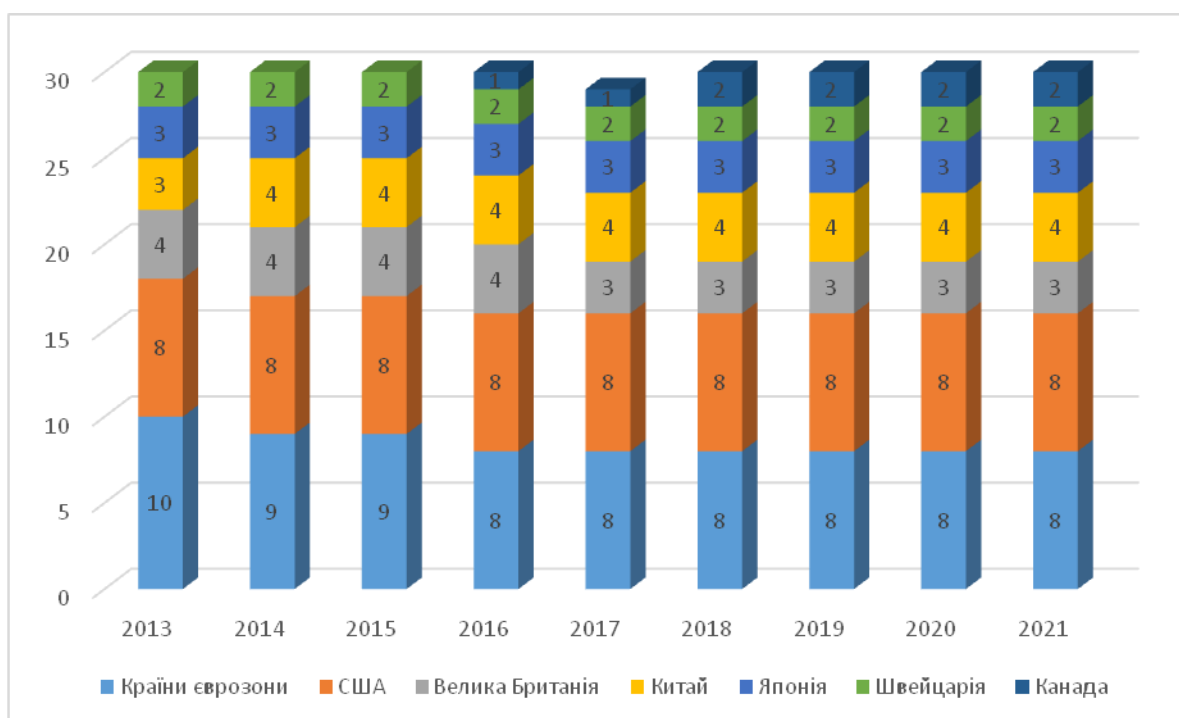

Рис. 2.2 Кількість G-SIB з кінця 2013 року до кінця 2021 року за країною походження банку

Джерело: складено за даними [38].

Далі розглянемо найбільші системно важливі банки світу порівнюючи дані за 2013 та 2021 рр. за критеріями як розмір, взаємозв'язок, замінність, складність та міжюрисдикційна діяльність (див. рис. 2.3).

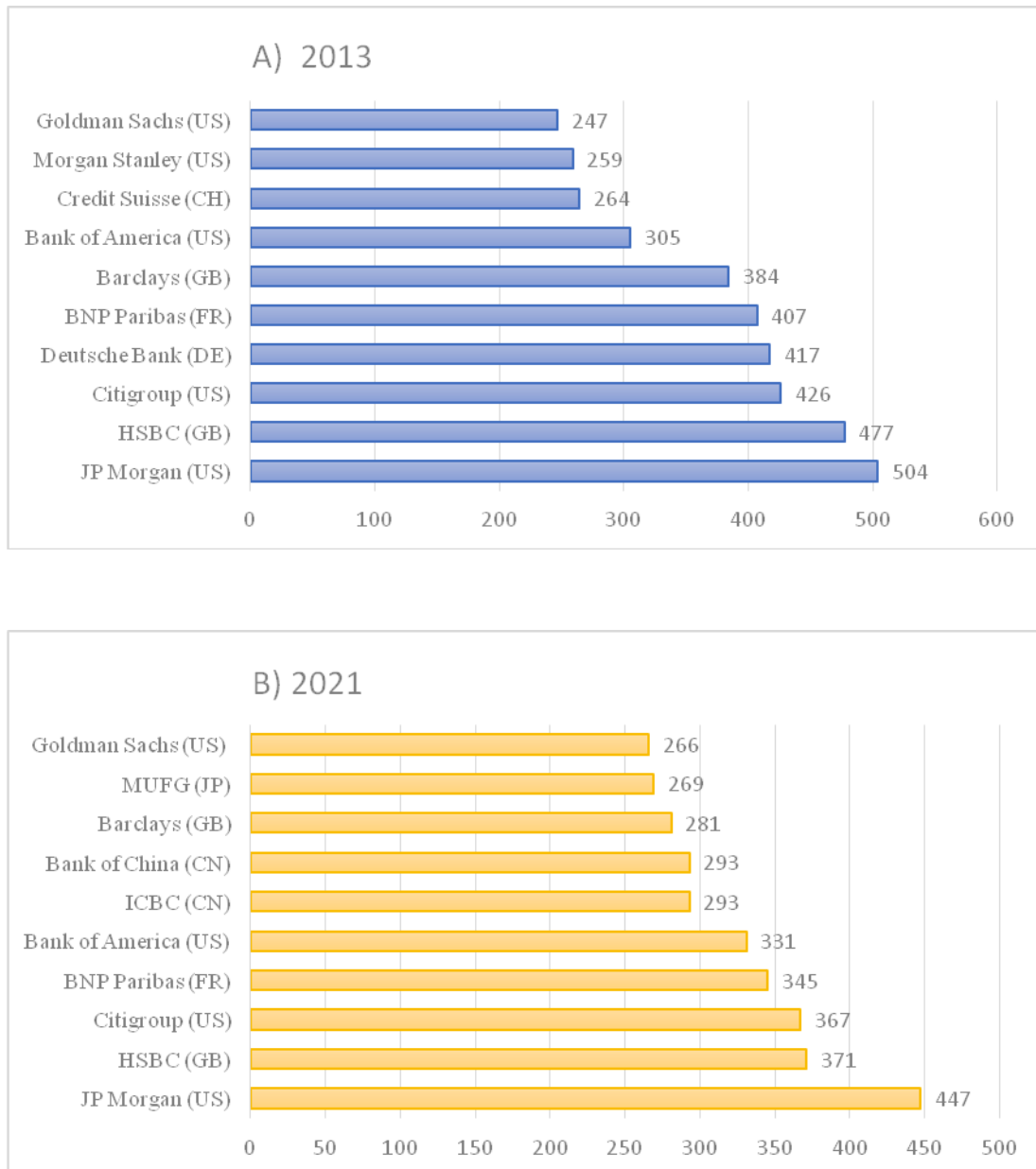

Рис. 2.3 Порівняння результатів десяти кращих G-SIB на кінець 2013 року і кінець 2021р.

Джерело: складено за даними [38].

Порівняння оцінок на кінець 2013 року і кінець 2021 року показує, що три найбільші G-SIB, як і раніше, залишилися колишніми (JP Morgan [39], HSBC [40] та Citigroup [41]). Показник «розміру» китайських банків різко зріс, що зумовлено зростанням їхнього внутрішнього ринку. Наприклад, Міжнародний

комерційний банк Китаю (ICBC) [42] та Банк Китаю [43] вперше були включені до списку десяти найбільших системних банків світу наприкінці 2015 та 2017 років відповідно. Загалом з моменту введення фреймворку G-SIB установи скоротили свою системну присутність, що відображено у зниженні оцінок найбільших G-SIB[44].

Далі розглянемо системно важливі банки американського ринку.

Турбулентність у банківському секторі 2023 року розпочалася з краху Silicon Valley Bank [45] у березні, що підготувало ґрунт для подальших крахів регіональних банків, включаючи такі відомі випадки, як First Republic [46]. В результаті три основні рейтингові агенції ініціювали хвилю понижень рейтингів влітку, відродивши побоювання з приводу загального стану сектора. Ринки також готуються до тривалого періоду підвищених процентних ставок. Ці проблеми внесли почуття невизначеності, особливо з огляду на контрастну силу найбільших банків США щодо розмови про регіональні банки.

У цьому динамічному ландшафті глобальні системно-важливі банки (G-SIB) продемонстрували чудову стійкість порівняно зі своїми дрібнішими колегами.

Ринкові та рейтингові агентства місяцями боролися з ймовірністю більш високих, стійких відсоткових ставок. Вищі початкові ставки призвели до інверсії казначейської кривої, представленої 3-місячним 10-річним спредом. Ця інверсія впливає маржу прибутку банків з двох основних причин. Перша причина полягає в тому, що банки схильні позичати за короткостроковими ставками і позичати за довгостроковими ставками. Чим менший спред, тим стислішою стає чиста процентна маржа (NIM), що призводить до зниження потенційного прибутку. Це також може уповільнити кредитну активність і негативно вплинути на перспективи економічного зростання, створюючи зворотний зв'язок, який штовхає довгострокові ставки нижче. Друга причина полягає в тому, що в міру того, як альтернативні ощадні інструменти, такі як фонди грошового ринку, стають привабливими при зростанні початкових ставок, чисті витрати на депозити зазвичай ростуть паралельно. Банки схильні

підвищувати ставки за депозитами, щоб утримувати депозити, що впливає їх чисту відсоткову маржу зі зростанням витрат за фінансування. Крім того, кредити, що видаються банками, зазвичай мають негативну кореляцію з відсотковими ставками, що може призвести до зниження активної частини рівняння.

Введена в березні 2023 року після краху Silicon Valley Bank [45] та Signature Bank [47], програма термінового фінансування банків (BTFR)[48] Федеральної резервної системи допомогла пом'якшити деякі з цих побоювань щодо прибутку [49]. На відміну від більш традиційного дисконтного вікна, яке оцінює розміщене забезпечення на ринковій основі, що означає, що забезпечення оцінюється за поточною торговою або ринковою ціною, BTFR [48] утримує прийнятні цінні папери за їхньою номінальною вартістю або первісною вартістю. Такий підхід ефективно пом'якшує вплив на бік активів, коли банкам необхідно продати прийнятні цінні папери, щоб компенсувати відтік депозитів. Такий захід може відіграти вирішальну роль у запобіганні значному удару по їх балансам, особливо коли активи позначені як «утримувані до погашення» та оцінюються за номіналом. У разі, якщо банку необхідно продати цінний папір через високий рівень відтоку депозитів, цей продаж може спричинити переоцінку цінного паперу до його нижчої ринкової ціни, викликаній вищими відсотковими ставками, що призведе до зниження прибутку та потенційно подальшого відтоку депозитів. BTFR [48] сприяла зниженню зараження та ймовірності сценарію «банківського набігу» [50].

Нові монетарні інструменти ФРС допомогли пом'якшити жорсткіші фінансові умови, як показано нижче. На засіданні Федерального комітету з відкритих ринків (FOMC) [51] у вересні 2023 голова Джером Пауелл посилив наратив «вище на більш тривалий термін», заявивши, що, хоча кінець цього циклу підвищення ставок близький, вартість запозичень має залишатися на поточному підвищеному рівні протягом тривалого періоду -за відновлення економічної сили [52; 53].

Медіанний графік FOMC [51] за останні три прогнози підтверджує цю точку зору. Збереження високих початкових ставок може підвищити привабливість фондів грошового ринку та інших фінансових інструментів на більш тривалий період. Ризик відтоку депозитів із банків, що найбільше піддаються «відтоку депозитів» — поступовому зменшенню вкладів, менше хвилює великі депозитні установи завдяки їхнім диверсифікованим джерелам доходів та здатності утримувати нижчі ставки за депозитами у порівнянні з меншими установами (рис. 2.4).

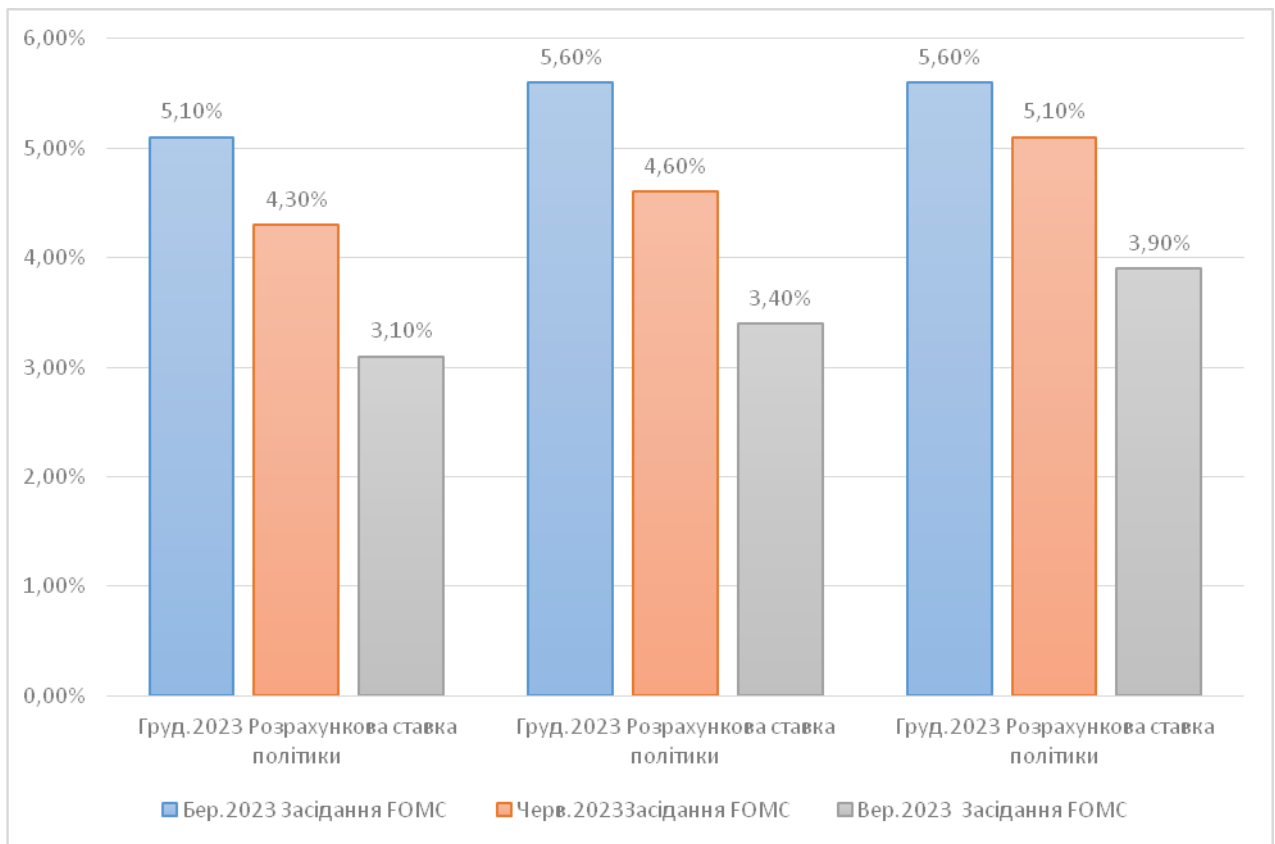

Рис. 2.4 Прогнози FOMC щодо високих початкових ставок

Джерело: складено за даними [54].

30 червня 2023 року 23 найбільші банки США пройшли щорічний стрес-тест ФРС, продемонструвавши свою здатність виконувати вимоги до капіталу навіть в умовах гіпотетичної рецесії. Стрес-тест охоплює виключно банки, віднесені до категорії G-SIB, які дотримуються суворіших правил порівняно зі своїми колегами [55]. Примітно, що вісім найбільших банків відомих як G-SIB категорії I оперативно підвищили дивіденди за третій квартал після завершення обов'язкового періоду очікування після результатів стрес-тесту.

Розглянемо розподіл дивідендів G-SIB після стрес-тестів (див. табл.2.1).

Крім зростання дивідендів за звичайними акціями, ці банки продовжували збільшувати прибуток.

Таблиця 2.1

Розподіл дивідендів G-SIB після стрес-тестів

Компанія	02.2023 Дивіденди	03.2023 Оголошено	% Зміна
Bank of America Corp	0,22	0,24	8,29
Bank of New York Mellon Corp	0,37	0,42	13,51
Citigroup Inc	0,51	0,53	3,58
Goldman Sachs Group Inc	2,5	2,75	10%
JP Morgan Chase & Co	1	1,06	5,91%
Morgan Stanley	0,78	0,85	8,97%
Wells Fargo & Co	0,3	0,35	16,67%
State Street	0,63	0,68	7,94%
Середнє значення			9,36%

Джерело: складено за даними [54].

У другому кварталі JPMorgan [39] повідомив про 67% річне зростання прибутку, а Wells Fargo [56] повідомив про 57% зростання в річному обчисленні. Серед широкого кошика диверсифікованих банків були сюрпризи у вигляді прибутку у другому кварталі у розмірі 8,14% порівняно з 2,3% для регіонального банківського індексу [57]. Ця тенденція продовжилася і в третьому кварталі, і дев'ять із десяти банків відзвітували станом на 24 жовтня. Більше 50% диверсифікованих банків США перевершили прибуток принаймні на 10%, і всі банки перевершили виторг, за винятком PNC Financial Services. Для порівняння, регіональні банки в середньому втратили виторг на -0,04% досі [57].

Наступним розглянемо системно важливі банки європейських країн.

Останні дані регулювання показують, що значущість європейських банків у глобальній фінансовій системі зменшилася за останні роки через масштабне скорочення та реструктуризацію, які відбулися після кризи 2008 року.

Із 14 глобальних системно важливих банків (G-SIB), чії системні бали знизилися в період з 2014 по 2021 рік, дев'ять мають штаб-квартири в Європі. Ці бали, розраховані Базельським комітетом з банківського нагляду (BCBS), створені для моніторингу ризиків, які несуть так звані банки «занадто великі, юж/щоб збанкрутувати» для світової фінансової системи (рис. 2.5) [58].

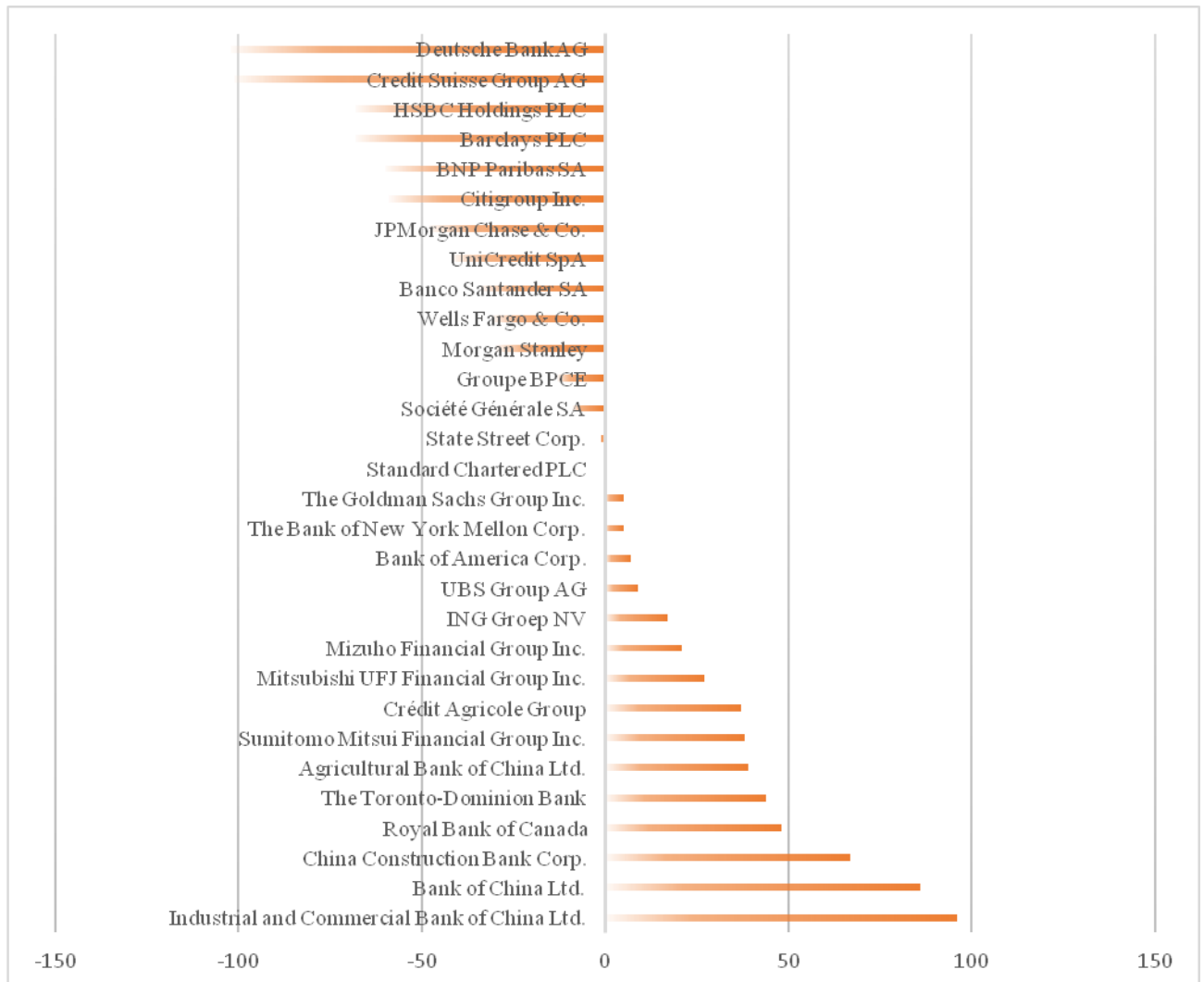

Рис. 2.5 Зміна показників G-SIB з 2014 по 2021 рр.

Джерело: складено за даними [58; 59].

Оцінка G-SIB для великих банків, що діють у глобальному масштабі, визначається на основі п'яти рівнозначних критеріїв: розмір, взаємозв'язок, замінність, складність і міжнародна діяльність. Остаточний бал, виражений у базисних пунктах, визначає групу, до якої належить банк, та рівень надбавки G-SIB — додатковий капітал, який банк повинен мати через свою системну значущість.

Deutsche Bank AG [60], Credit Suisse Group AG [61], HSBC Holdings PLC [40], BNP Paribas SA [62], UniCredit SpA [63], Banco Santander SA [64], Groupe BPCE [65] та Société Générale SA [66] продемонстрували зниження системних балів, причому Credit Suisse та Deutsche Bank знизили їх більш ніж на 100 базисних пунктів. Єдиним банком, чий бал залишився стабільним, став Standard Chartered PLC [67] з Великої Британії, тоді як у швейцарського UBS Group AG [68], голландського ING Groep NV [69] і французького Crédit Agricole Group [70] бали зросли за цей період.

Зниження балів G-SIB у більшості європейських банків означає, що деякі з них тепер потрапляють до нижчих категорій порівняно з 2014 роком, що зменшує їхню надбавку G-SIB (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Системно важливі банки за сегментами Ради з фінансової стабільності, %

Компанія	Штаб-квартира	2015 буфер капіталу, %	2022 буфер капіталу, %
Сегмент 4			
JPMorgan Chase & Co.	США	2,5	2,5
Сегмент 3			
Bank of America Corp.	США	1,5	2,0
Citigroup Inc.	США	2,0	2,0
HSBC Holdings PLC	Велика Британія	2,5	2,0
Сегмент 2			
Bank of China Ltd.	Китай	1,0	1,5
Barclays PLC	Велика Британія	2,0	1,5
BNP Paribas SA	Франція	2,0	1,5
Deutsche Bank AG	Німеччина	2,0	1,5
Industrial and Commercial Bank of China Ltd.	Китай	1,0	1,5
Mitsubishi UFJ Financial Group Inc.	Японія	1,5	1,5
The Goldman Sachs Group Inc.	США	1,5	1,5
Сегмент 1			
Agricultural Bank of China Ltd.	Китай	1,0	1,0
Banco Santander SA	Іспанія	1,0	1,0
China Construction Bank Corp.	Китай	1,0	1,0
Crédit Agricole Group	Франція	1,0	1,0

Продовження таблиці 2.2

Credit Suisse Group AG	Швейцарія	1,5	1,0
Groupe BPCE	Франція	1,0	1,0
ING Groep NV	Нідерланди	1,0	1,0
Mizuho Financial Group Inc.	Японія	1,0	1,0
Morgan Stanley	США	1,5	1,0
Royal Bank of Canada	Канада	0,0	1,0

Джерело: складено за даними [58;59].

Згідно з даними BCBS, п'ять із шести G-SIB, які знизили вимоги до капіталу з 2014 по 2021 рік, знаходяться в Європі.

HSBC Holdings [40] і Barclays [71] перейшли до нижчої категорії в 2016 році після скорочення мільярдів активів, зважених на ризик, і часткової відмови від своїх глобальних операцій.

Deutsche Bank [60] знизив свою категорію в 2019 році через масштабну реструктуризацію, яка включала скорочення його присутності на ринку капіталу.

Credit Suisse [61] і BNP Paribas [62] перейшли до нижчої категорії в 2017 році, зосередившись на зниженні ризиків і спрощенні своєї діяльності. BNP Paribas [62] у 2021 році повернувся до третьої категорії, розширивши міжнародний бізнес під час пандемії, але знову знизився у 2022 році після коригування методології BCBS для врахування інтеграції ринків у ЄС.

Хоча надбавки G-SIB для європейських банків знизилися, більшість з них підвищили свої коефіцієнти CET1 — ключовий показник капіталізації та стійкості до системних шоків. За винятком Deutsche Bank [60] і Credit Suisse [61], які зазнали суттєвих збитків і пройшли реструктуризацію, усі банки підвищили коефіцієнти CET1 як мінімум на 150 базисних пунктів з 2014 року, свідчать дані S&P Global Market Intelligence (рис.2.6).

Дев'ять із 13 європейських G-SIB продемонстрували зниження рівня взаємопов'язаності, що враховує активи та зобов'язання у фінансовій системі, а також випущені цінні папери. Вісім банків зменшили обсяги міжнародної діяльності, а сім стали менш складними.

Після кризи більшість великих європейських банків скоротили свою глобальну присутність і сконцентрувалися на ключових ринках, зменшивши свій ризиковий апетит. Деякі з них, такі як Deutsche Bank [60], Credit Suisse [61] та HSBC [40], здійснюють значну реструктуризацію і продовжують вихід із міжнародних ринків.

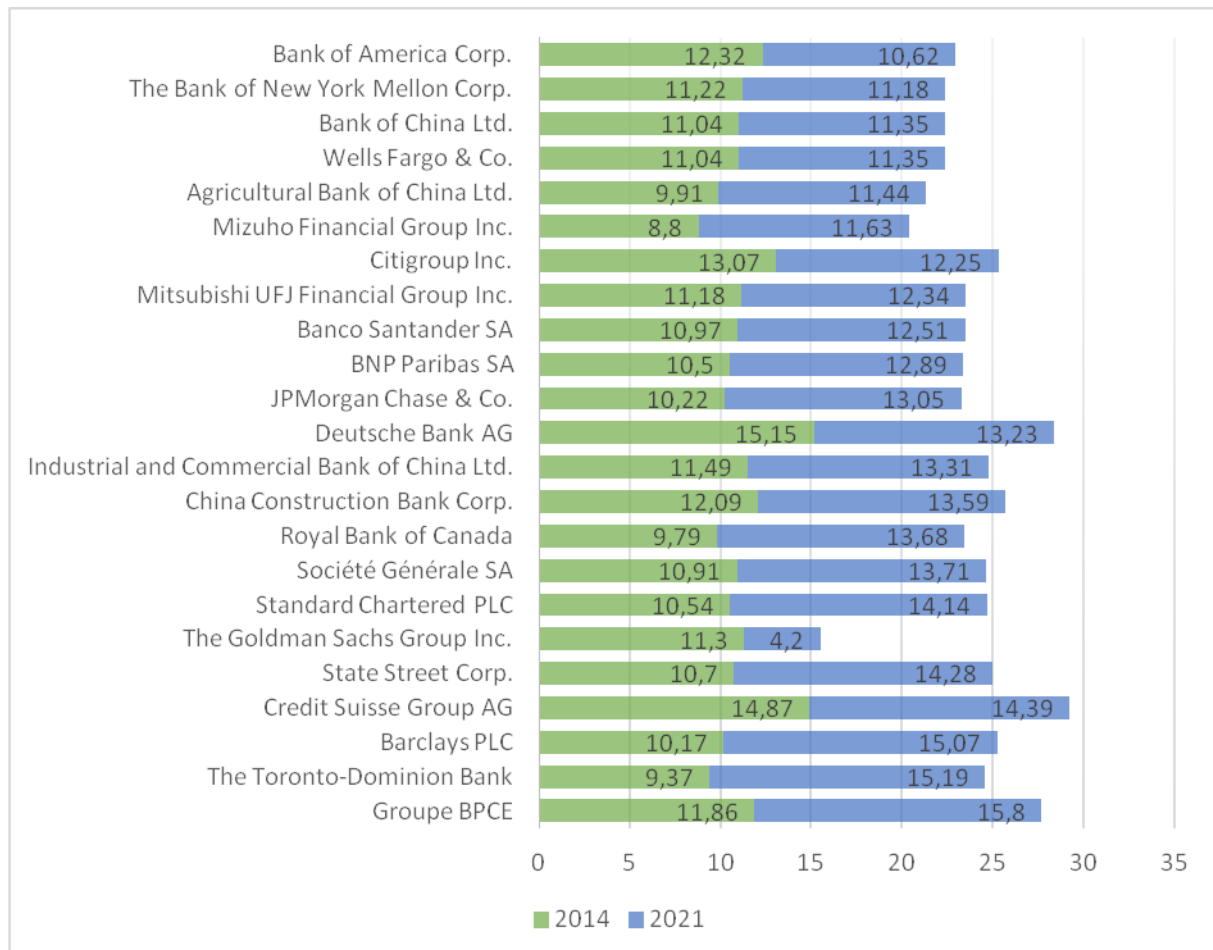

Рис. 2.6 Коефіцієнти CET1 в системно важливих банках, %

Джерело: складено за даними [58; 59].

Узагальнюючи аналіз глобальних трендів розвитку системно важливих банків (SIBs), можна зробити висновок що роль SIBs у фінансових системах продовжує зростати, оскільки вони виступають основними учасниками глобальних фінансових ринків, забезпечуючи стабільність та ефективність економіки. Глобальні тренди вказують на посилення співпраці між міжнародними організаціями, регуляторами та самими банками для створення єдиних стандартів і підходів, спрямованих на забезпечення фінансової

стабільності, підвищення прозорості діяльності та ефективності управління ризиками. Таким чином, системно важливі банки продовжують еволюціонувати як ключові елементи глобальної фінансової інфраструктури, що вимагає динамічного підходу до їх розвитку та регулювання.

2.2 Оцінювання діяльності системно важливих банків в Україні

В умовах воєнного стану структура банківського сектору України залишилася переважно стабільною. Станом на 1 січня 2024 року в Україні діє 63 банків, серед яких 4 державні, 14 із іноземним капіталом і 43 приватних (рис.2.7). Усього 15 банків визнані системно важливими. Після російської агресії в лютому 2022 року було ліквідовано російські банки — АТ "Міжнародний резервний банк" та ПАТ "Промінвестбанк", які на початок 2022 року становили 2% чистих активів українського банківського сектору. Протягом 2022-23 рр. кількість банківських установ продовжувала зменшуватися [72].

У воєнних умовах робота банківських відділень на окупованих територіях і в зонах бойових дій стала неможливою. Багато банків були змушені перенести свої головні офіси. Найбільше відділень закрили державні банки та банки з іноземним капіталом, а основне скорочення спостерігалось в Києві та Донецькій області. Станом на 3 березня 2022 року в регіонах діяли 55% відділень системно важливих банків (2761 відділення). До кінця квітня 2022 року банки намагалися відновити роботу відділень; системно важливі банки в Києві, а також у Сумській, Чернігівській і Київській областях активно відновлювали свої мережі.

Також зменшення банківських відділень зумовлено тим, що банки активно розвивають онлайн-банкінг, мобільні додатки та цифрові сервіси.

Завдяки цьому клієнти все рідше звертаються до фізичних відділень для виконання фінансових операцій.

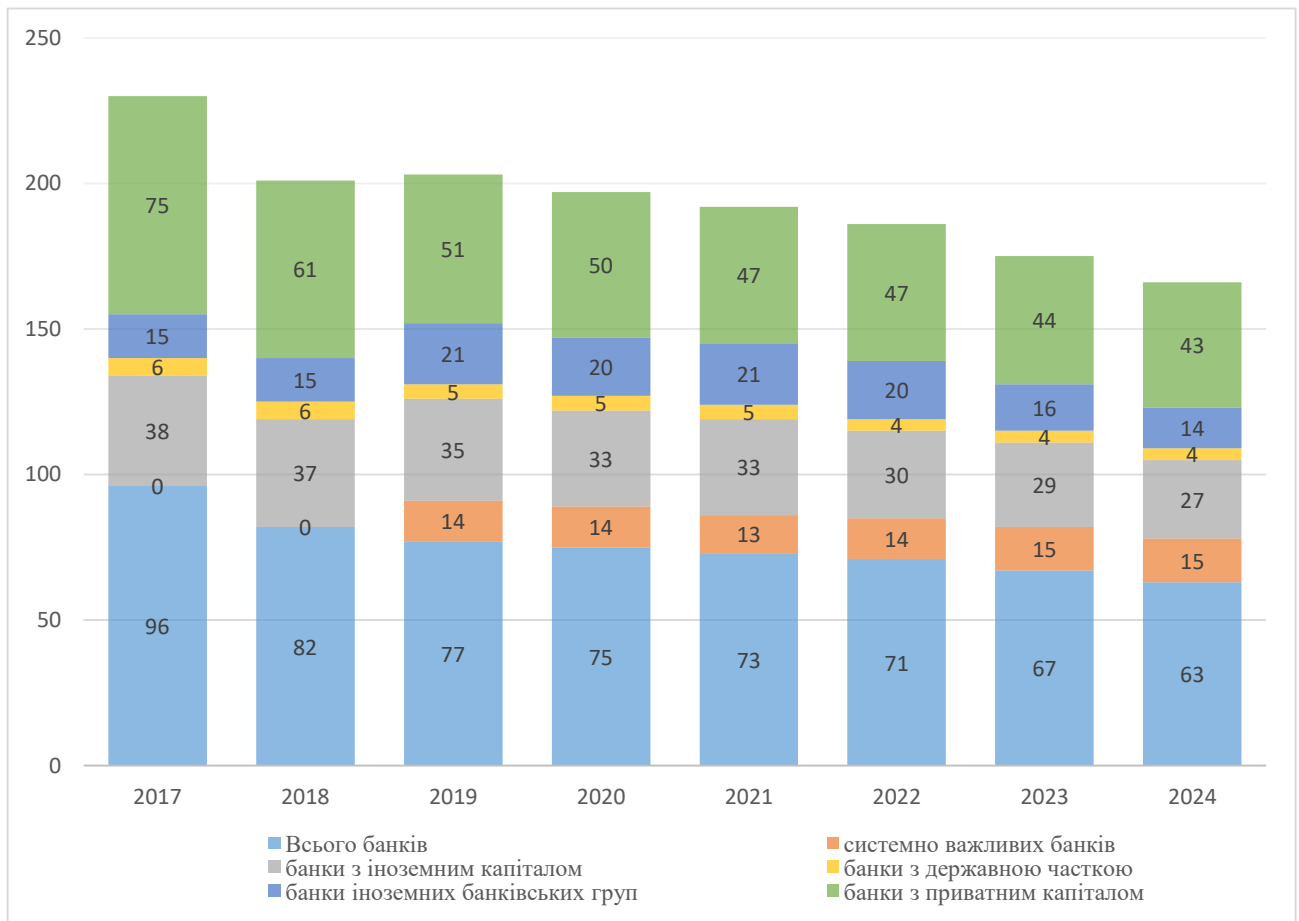

Рис. 2.7 Зміни в кількості банківських установ, структурі банківської системи України та ролі системно важливих банків у період з 01.01.2017 до 01.01.2024

Джерело: складено за даними [72].

Станом на 1 жовтня 2024 року в Україні діяли 5053 структурних підрозділи банків, що на 85 менше, ніж на початку року. Також 874 відділення перебувають у статусі "тимчасово призупинених" (рис. 2.7) [73].

Найбільшу кількість відділень має державний АТ «Ощадбанк» [74] — 1163, при цьому роботу ще 614 його відділень тимчасово призупинено.

На другому місці за кількістю відділень — державний ПриватБанк [75] із 1113 відділеннями та 70 тимчасово закритими.

Далі з великим відривом ідуть Райффайзен Банк [76], що належить іноземній банківській групі (330 відділень), приватний ПУМБ [77] (223) і УкрСиббанк [78], також з іноземним капіталом (220).

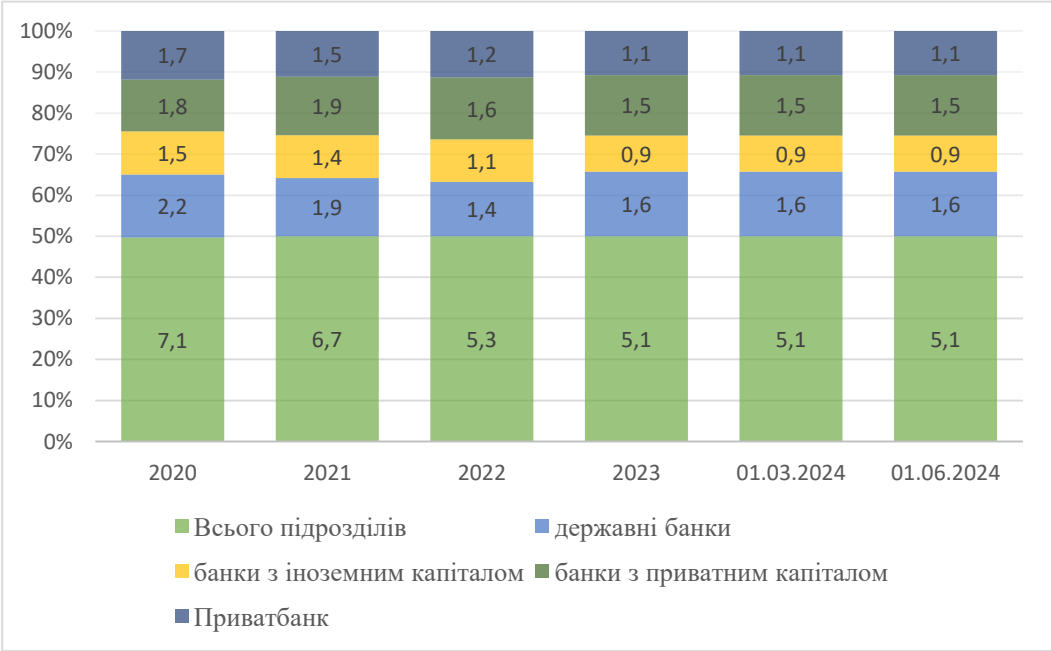

Рис. 2.7 Кількість структурних підрозділів банків, тис. од.

Джерело: складено за даними [73].

На початку 2024 року національний банк України (НБУ) [79] опублікував перелік 15 системно важливих банків України. До списку увійшли банки, як державні, так і банки приватної власності, а саме: Приватбанк [75], Ощадбанк [74], Укрексімбанк [80], Райффайзен банк Аваль [76], Укргазбанк [81], Універсал банк [82], Сенс банк [83], Креді Агріколь [84], ОТП банк [85], Кредобанк [86], банк Південний [87], ТАСкомбанк [88] та А-Банк [89] (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Перелік системно важливих банків за період 2016-2024рр.

Банк	2016	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ПриватБанк	*	*	*	*	*	*	*
Ощадбанк	*	*	*	*	*	*	*
Укрексімбанк	*	*	*	*	*	*	*
Райффайзен Банк		*	*	*	*	*	*
Укрсоцбанк		*					

Продовження таблиці 2.3

Укргазбанк		*	*	*	*	*	*
Альфа-банк		*	*	*	*		
ПУМБ		*	*	*	*	*	*
Укрсиббанк		*	*	*	*	*	*
Таскомбанк		*	*	*	*	*	*
Універсал банк		*	*	*	*	*	*
Кредобанк		*	*	*	*	*	*
ОТП банк		*	*	*	*	*	*
Південний		*	*	*	*	*	*
А-Банк		*	*	*	*	*	*
Креді Агроколь Банк							*
Сенс банк							*

Джерело: складено за даними [79].

За даними наведеної таблиці, кількість системно важливих банків в Україні змінювалася від 3 у 2016 році до 15 у 2024 році. Їхня частка в загальній кількості банків в українській банківській системі за цей період зросла з 5,52% до 22,32%, що становить приріст на 16,80 п.п. Аналізуючи історію визначення НБУ [79] системно важливих банків (таблиця 3), можна дійти висновку, що у 2024 році було зафіксовано найбільшу кількість таких банків — 15.

Згідно з даними таблиці 3, починаючи з 2015 року, після затвердження методики визначення системно важливих банків в Україні у 2014 році, до 2023 року стабільно залишалися три системно важливі банки: ПриватБанк [75], Ощадбанк [74] та Укрексімбанк [80]. З 2019 року до переліку системно важливих банків додалися ще дев'ять установ, які визнавалися такими щорічно, включно з 2023 роком: Укргазбанк [81], Сенс Банк [83], ПУМБ [77], Укрсиббанк [78], Таскомбанк [88], Універсал Банк [82], Кредобанк [86], OTP Банк [85] і Південний [87].

Далі розглянемо основні конкурентні позиції системно важливих банків за чистими активами, кошти інших банків, кошти клієнтів та фінансовий результат на 01.01.2024р.(табл. 2.4).

Варто відзначити, що всі ці банки мають прибутковий характер. Протягом січня 2024 року їхня сукупна чиста прибутковість становила 15 млрд

грн, що становило майже 90% від загального чистого прибутку банківської системи за перший місяць року.

Таблиця 2.4

Фінансові показники системно важливих банків на 01.01.2024р.

Назва банку	Чисті активи	Кошти інших банків	Кошти клієнтів			Фінансовий результат
			Всього	Кошти результат суб'єктів господарювання та інших небанківський установ	Кошти фізичних осіб	
ПриватБанк	686 613 291	486	549 686 644	157 329 253	391 513 964	37 764 685
Ощадбанк	345 689 060	1 641 460	298 970 130	108 893 351	188 332 627	5 978 260
Укрексімбанк	262 750 669	6 335 656	212 986 687	149 635 774	37 849 725	3 247 446
Райффайзен Банк	189 126 904	239 680	158 530 648	98 018 121	59 923 897	4 781 247
Укргазбанк	175 867 381	2 794 956	154 079 932	119 651 307	33 586 566	1 936 425
ПУМБ	153 334 846	2 716 727	126 379 136	78 827 938	47 551 197	3 955 475
Укрсиббанк	141 935 360	0	118 667 312	77 296 585	41 363 034	4 220 309
Таскомбанк	34 607 201	179 463	29 313 480	18 526 410	10 787 070	63 056
Універсал банк	119 023 524	1 029 853	94 133 318	29 105 987	65 027 331	1 865 685
Кредобанк	56 126 120	1 745 849	46 441 051	30 425 002	16 016 050	1 211 500
ОТП банк	102 043 482	15 211	81 744 544	55 872 935	25 871 610	3 712 307
Південний	54 152 846	2 005 096	42 673 589	27 472 520	15 200 882	924 430
А-Банк	25 060 076	91 217	20 359 333	4 678 965	15 680 367	474 385
Креді Агроколь Банк	103 579 285	5 197	90 042 077	72 179 307	17 862 770	2 793 034
Сенс банк	107 836 255	24 577	95 143 899	47 342 788	47 797 518	2 858 979

Джерело: складено за даними [90].

Найбільші прибутки серед системно важливих банків отримали ПриватБанк [75], Ощадбанк [74] та Укрексімбанк [80], заробивши відповідно 5,9 млрд грн, 1,6 млрд грн та 1,1 млрд грн. У той час як Таскомбанк [88], Кредобанк [86] та А-Банк [89] відзначилися найменшими чистими прибутками - 62 млн грн, 222 млн грн і 265 млн грн відповідно [90].

На початок лютого 2024 року системно важливі банки мали у своєму розпорядженні 2,1 млрд грн коштів від клієнтів, що включало як строкові депозити, так і кошти на вкладах до вимоги, а також на поточних рахунках. Таким чином, відсоток коштів, які знаходилися в системно важливих банках, становив понад 87% від загальної суми коштів клієнтів на рахунках всіх фінансово здатних банків.

Цікаво, що до складу системно важливих банків увійшли фінустанови, які залучили найбільший обсяг коштів населення: ПриватБанк (378 млрд грн) [75], Ощадбанк (184 млрд грн) [74], Універсал Банк (63 млрд грн) [82], Райффайзен Банк (59 млрд грн) [76], Сенс Банк (47 млрд грн) [83].

На початку 2024 року сума кредитів, що надані системно важливим банками, склала 602 млрд грн, що становить 88% від загальної суми кредитів, виданих усіма фінансово здатними банками на цю саму дату (рис. 2.8) [91].

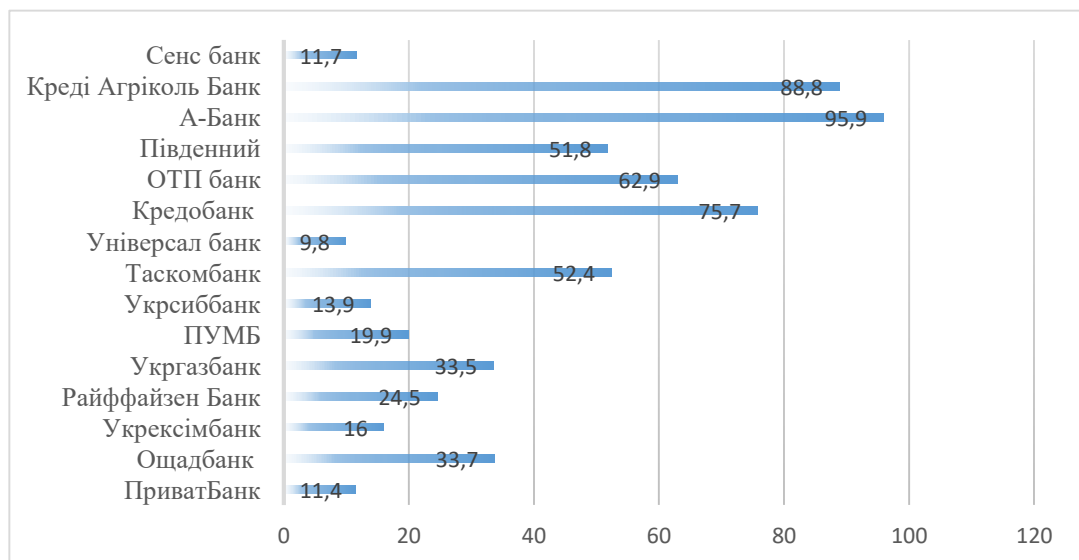

Рис. 2.8 Кредитні портфелі СВБ на 01.01.2024р. в млрд.грн.

Джерело: складено за даними [91].

Крім того, слід зазначити, що системно важливі банки, які перебувають у державній власності, мають вищий рівень проблемної заборгованості (NPL) порівняно з ринковим середнім рівнем (який складає 37%). Зокрема, частка проблемних кредитів у кредитному портфелі ПриватБанку [75] становить 60%, у Ощадбанку [74] – 46%, у Укрексімбанку – 43% [80], у Сенс Банку – 42% [83] (рис. 2.9) [91].

Основними причинами такого стану є низька якість управління кредитним ризиком, значна частка кредитів, наданих раніше без належного аналізу платоспроможності позичальників, а також наслідки економічних криз і війни.

Аналізуючи проблемну заборгованість, важливо враховувати, що такі показники значно перевищують ринковий середній рівень, що є наслідком

специфічного статусу цих банків. Системно важливі банки відіграють роль інструментів державної політики, тому на них часто покладають соціально-економічні завдання, що не завжди відповідають комерційним принципам.

Для зменшення частки проблемних кредитів необхідно посилити корпоративне управління, запровадити сучасні методики оцінки кредитоспроможності позичальників, активізувати роботу з реструктуризації заборгованості та стягнення боргів, а також сприяти залученню професійних управлінців для підвищення ефективності роботи державних банків.

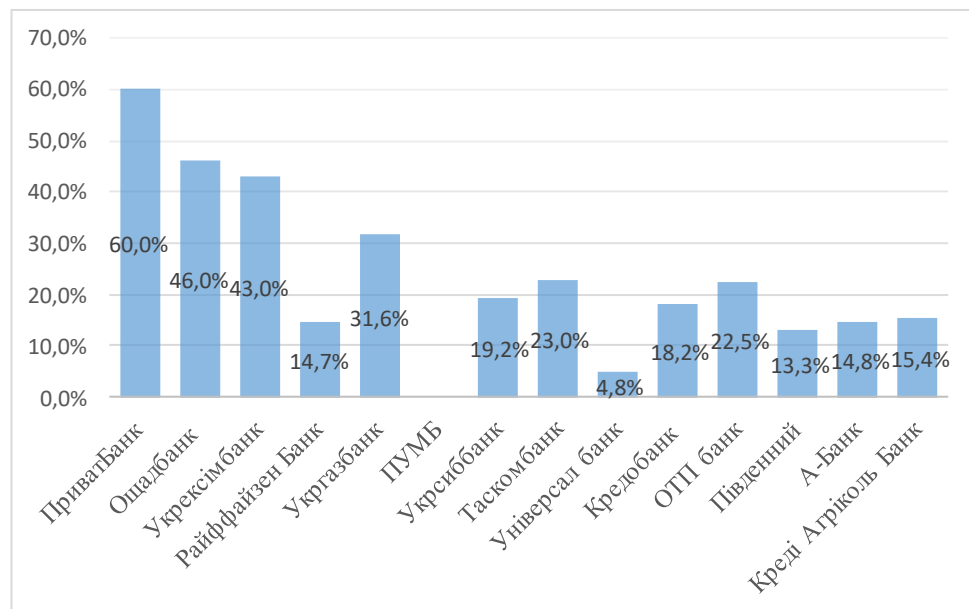

Рис. 2.9 Рівень проблемної заборгованості (NPL) в системно важливих банках на 01.01.2024рр.

Джерело: складено за даними [91].

Далі розглянемо рис. про частку чистих активів системно важливих банків (рис. 2.10).

Станом на початок 2024 року системно важливі банки мали загальний обсяг активів у розмірі 2,9 трлн грн, що складало 88% від загальної суми активів банківської системи України. Приватбанк та Ощадбанк мають найбільшу частку чистих активів.

Оцінюючи діяльність системно важливих банків (СВБ) в Україні, можна зробити висновок: СВБ відіграють ключову роль у фінансовій системі країни,

забезпечуючи значну частку кредитування, залучення депозитів і обслуговування стратегічних секторів економіки. Їх стабільність має критичне значення для економічної безпеки та фінансової стійкості держави.

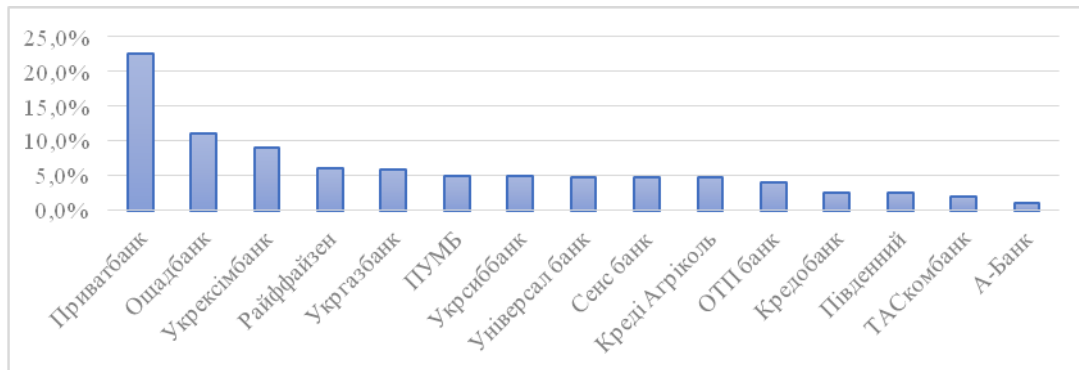

Рис. 2.10 Частка чистих активів системно важливих банків на 1 січня 2024 року

Джерело: складено за даними [92].

Загалом, СВБ в Україні демонструють стійкість до зовнішніх та внутрішніх викликів, проте потребують подальшого вдосконалення корпоративного управління, диверсифікації діяльності та залучення нових інструментів управління ризиками. Подальша стабільність і розвиток цих банків залежатимуть від ефективної співпраці з регулятором, впровадження інновацій і сприятливих макроекономічних умов.

2.3. Виклики (проблеми) регулювання системно важливих установ

Незважаючи на численні попередження вчених щодо загроз і ризиків, пов'язаних із недостатнім регулюванням банківського сектору, зокрема діяльності системно важливих банків (СВБ), державні та комерційні структури в різних країнах проігнорували ці застереження. Банківська система першою реагує на зміни економічних циклів, а також є відображенням фінансово-

економічного становища країни. Економічна та соціальна важливість банківської діяльності, а також відповідальність банків, особливо системно важливих, перед суспільством обумовили потребу в ефективному регулюванні та нагляді. Надійний нагляд і регулювання СВБ забезпечать стабільне функціонування таких банків і сприятимуть підтримці тривалої стабільності банківської системи та економіки загалом.

Суттєву роль у вирішенні світових фінансових дисбалансів відіграють наднаціональні регуляторні органи. Ініціативи, запропоновані Банком міжнародних розрахунків (BIS) і Радою з фінансової стабільності для пом'якшення впливу фінансових криз на глобальну банківську систему, включають розробку численних методичних документів і рекомендацій щодо регулювання СВБ.

Регулювання системно важливих банків (СВБ) є важливим завданням для фінансових регуляторів, оскільки їх стабільність та ефективне функціонування мають значний вплив на економіку в цілому (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Основні проблеми регулювання СВБ

Виклики	Опис
Ризик системного впливу	Масштаб діяльності СВБ може призвести до ланцюгової реакції в разі їх банкрутства, що негативно вплине на інші фінансові установи та економіку загалом.
Високі вимоги до капіталу	СВБ повинні мати більші капітальні резерви, що збільшує їхні витрати та може знижувати конкурентоспроможність та можливості для зростання.
Ліквідність та доступ до фінансування	Необхідність підтримки високої ліквідності обмежує діяльність банків; під час кризи важливий доступ до джерел фінансування для швидкого залучення коштів.
Міжнародна координація	СВБ працюють глобально, що вимагає координації регулювання між країнами; різні підходи до контролю та кризового управління ускладнюють їхню діяльність.
Ефективне управління та контроль	Великі та складні структури СВБ вимагають належного корпоративного управління та внутрішнього контролю, що потребує компетентності від регуляторів.

Продовження таблиці 2.5

Моральний ризик	Сподівання банків на підтримку урядів у разі проблем може стимулювати ризикову поведінку, оскільки існує ймовірність фінансової допомоги для збереження стабільності економіки.
------------------------	---

Джерело: побудовано автором.

Основні проблеми регулювання СВБ включають:

Ризик системного впливу: Системно важливі банки мають значний масштаб діяльності та часто є ключовими для функціонування фінансової системи. Їх банкрутство або значні фінансові проблеми можуть спричинити ланцюгову реакцію і негативно вплинути на інші фінансові установи та економіку в цілому. Тому важливо запроваджувати спеціальні регуляторні вимоги для зменшення цього ризику.

Високі вимоги до капіталу: Щоб зменшити ризик неплатоспроможності, СВБ повинні мати більший запас капіталу. Проте для банків це означає необхідність збільшення капітальних витрат, що може знижувати їхню конкурентоспроможність та здатність до розвитку.

Ліквідність та доступ до фінансування: Системно важливі банки повинні підтримувати високий рівень ліквідності, що може обмежувати їхню діяльність. Водночас під час кризи доступ до ліквідності для таких банків може стати критичним питанням, тому необхідні спеціальні механізми, що дозволяють швидко залучати кошти в разі потреби.

Міжнародна координація: Оскільки багато системно важливих банків працюють глобально, виникає потреба у міжнародній координації регулювання. Різні країни можуть мати різні підходи до регулювання та кризового управління, що може створювати суперечності та ускладнювати контроль за діяльністю СВБ.

Ефективне управління та контроль: СВБ часто є великими та складними організаціями з розгалуженою структурою. Забезпечення належного

корпоративного управління та внутрішнього контролю є складним завданням, яке вимагає відповідних підходів та компетентності регуляторів.

Моральний ризик: Системно важливі банки часто відчують, що уряди будуть змушені їх рятувати у разі фінансових труднощів, оскільки їх банкрутство може негативно позначитися на всій економіці. Це може стимулювати ризикову поведінку, тому регулятори повинні забезпечити відповідне стримування та запобіжні заходи.

Загалом, регулювання системно важливих банків потребує комплексного підходу та розробки спеціальних механізмів для запобігання кризам та підтримання фінансової стабільності на національному і глобальному рівнях.

Одним із негативних аспектів в регулюванні СББ є ризик ухвалення некваліфікованих управлінських рішень на рівні регулятора. Це може проявлятися у впровадженні методів ідентифікації, що не враховують особливості національних умов, проведенні стрес-тестів із недостовірними сценаріями, наданні SIBs надмірної свободи або, навпаки, обмеженні їхніх ринкових можливостей, що негативно впливає на їхню конкурентоспроможність. Подібні рішення можуть викривлювати або неповно відображати реальну ситуацію. Ця модель також представлена в рекомендаціях Базельського комітету.

Ключові принципи регулювання SIB, згідно з рекомендаціями Базельського комітету, включають: 1) заходи для зниження морального ризику шляхом впровадження ефективного регулювання та державної підтримки; 2) підвищені вимоги до капіталу для покриття додаткових збитків (higher loss absorbency requirement, HLA); 3) забезпечення інтенсивного й ефективного нагляду за банківською діяльністю; 4) розробку і застосування запобіжних заходів регулювання та нагляду за SIB; 5) підтримку достатнього рівня стійкості банківської системи для протистояння шокам.

Втім, реалізація заходів, запропонованих Базельським комітетом для покращення регулювання системно важливих банків, має низку проблем, які потребують вирішення. Аналіз виконання вимог Базельського комітету,

заснований на досвіді таких країн, як Китай, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, США, Канада, Індія, Сінгапур та Південна Африка, виявив кілька ключових проблем:

а) Потрібно розробити й запровадити прозорі та чіткі наглядові стратегії і пріоритети, які дозволять більш об'єктивно оцінювати ефективність наглядової політики.

б) необхідно встановити продуктивний і конструктивний діалог із банками на найвищому рівні для забезпечення належної реалізації наглядових рішень і точного оцінювання ризиків;

с) потрібно забезпечити якість інформації, що подається наглядовому органу, для ефективного аналізу, оцінки бізнес-моделі банку, його стратегії та можливих вразливостей;

д) необхідно стимулювати ефективне міжнародне співробітництво між наглядовими органами, з переглядом та уточненням цілей, які можна досягти завдяки тісній співпраці між ними;

е) необхідно підвищити ефективність управління всіма можливими змінами, що виникають унаслідок нового підходу до регулювання та нагляду за СВБ, що включає забезпечення відповідних бюджетних ресурсів, розробку й підтримку необхідного програмного забезпечення, а також залучення кваліфікованих, досвідчених працівників.

Базельський комітет і Рада з фінансової стабільності наразі працюють над удосконаленням системи регулювання та нагляду за СВБ як на міжнародному, так і на національному рівнях [93].

Застосування досвіду міжнародних організацій у побудові ефективного регулювання СВБ на рівні країни є важливим елементом для забезпечення стабільності банківського сектору в Україні.

Систему регулювання діяльності СВБ, описану в міжнародних рекомендаціях, можна узагальнити як чотири основні компоненти (рис. 2.11) [94;95].

Перший компонент передбачає створення необхідних умов для запровадження ефективного регулювання діяльності системно важливих банків (СВБ) і включає: визначення регуляторних органів, відповідальних за питання, пов'язані з СВБ на різних рівнях; розподіл повноважень щодо регулювання між різними регуляторами або між підрозділами в межах одного регулятора; розроблення наглядової стратегії для СВБ із визначенням пріоритетів і виділенням ресурсів для якісного нагляду; налагодження комунікації між наглядовими органами; забезпечення прозорості інформації на всіх етапах, крім випадків, де це може негативно вплинути на стабільність банківського сектору країни.

Рис. 2.11 Основні компоненти регулювання діяльності СВБ

Джерело: складено за даними [93; 95].

Другий компонент охоплює створення методології та процедури ідентифікації СВБ для забезпечення їхнього належного регулювання. Це включає: розробку методології, що враховує вплив СВБ на стабільність банківської системи та особливості самої системи; визначення повної вибірки банків для процедури ідентифікації; встановлення вимог до розкриття фінансової інформації СВБ, необхідної для аналізу їх діяльності; ідентифікацію СВБ, складання та офіційне оприлюднення списку ідентифікованих СВБ; повідомлення банків про статус системно важливих і публічне оприлюднення методології ідентифікації.

Третій компонент спрямований на встановлення підвищених вимог до капіталу для покриття додаткових ризиків. Це передбачає: визначення

економічно обґрунтованого рівня підвищених капітальних вимог для покриття додаткових збитків; інформування визначених СВБ про нові вимоги до капіталу; публічне оприлюднення цих вимог та запровадження відповідальності за їхнє недотримання; а також встановлення термінів, протягом яких мають бути виконані нові капітальні вимоги.

Четвертий компонент включає заходи для забезпечення ефективного моніторингу діяльності СВБ і охоплює: періодичний аналіз діяльності СВБ та моніторинг притаманних їм ризиків; контроль за дотриманням підвищених вимог до капіталу; використання інструментів раннього попередження, таких як стрес-тестування, математичне моделювання, побудова систем оцінки ризиків для СВБ, аналіз бізнес-моделей, горизонтальний моніторинг, збір і аналіз даних нагляду, а також розробка планів відновлення діяльності [94; 95].

Регулювання системно важливих банків (СВБ) супроводжується низкою серйозних викликів, які обумовлюють необхідність постійного вдосконалення нормативної бази та практик нагляду. Для подолання цих викликів необхідно вдосконалювати регуляторні підходи, посилювати міжнародну співпрацю, підвищувати прозорість діяльності СВБ та впроваджувати новітні інструменти оцінки й моніторингу ризиків. Ефективне регулювання СВБ є ключем до забезпечення стабільності фінансових систем і запобігання системним кризам.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було проведено ідентифікацію та оцінювання діяльності системно важливих банків (СВБ) з акцентом на сучасні глобальні тренди, специфіку функціонування в Україні та виклики, які виникають у процесі регулювання таких установ.

Визначили глобальні тренди розвитку системно важливих банків. З 2011 року FSB публікує щорічний список глобальних системно значущих банків (G-

SIB), які підлягають суворішим правилам та додатковим вимогам до капіталу. 30 червня 2023 року 23 найбільші банки США пройшли щорічний стрес-тест ФРС, продемонструвавши свою здатність виконувати вимоги до капіталу навіть в умовах гіпотетичної рецесії. Стрес-тест охоплює виключно банки, віднесені до категорії G-SIB, які дотримуються суворіших правил порівняно зі своїми колегами. Згідно з даними BCBS, п'ять із шести G-SIB, які знизили вимоги до капіталу з 2014 по 2021 рік, знаходяться в Європі.

HSBC Holdings і Barclays перейшли до нижчої категорії в 2016 році після скорочення мільярдів активів, зважених на ризик, і часткової відмови від своїх глобальних операцій.

Оцінили діяльність системно важливих банків в Україні. Починаючи з 2015 року, після затвердження методики визначення системно важливих банків в Україні у 2014 році, до 2023 року стабільно залишалися три банки: ПриватБанк, Ощадбанк та Укрексімбанк. З 2019 року до переліку системно важливих банків додалися ще дев'ять установ, які визнавалися такими щорічно, включно з 2023 роком: Укргазбанк, Альфа-Банк, ПУМБ, Укрсиббанк, Таскомбанк, Універсал Банк, Кредобанк, ОТП Банк і Південний.

З'ясували основні виклики регулювання СВБ. Реалізація заходів, запропонованих Базельським комітетом для покращення регулювання системно важливих банків, має низку проблем, які потребують вирішення. Аналіз виконання вимог Базельського комітету, заснований на досвіді таких країн, як Китай, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, США, Канада, Індія, Сінгапур та Південна Африка.

РОЗДІЛ 3

РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ

3.1. Обґрунтування методичних засад впливу ринкової концентрації на фінансову стійкість

До кризи 2008 р. вважалося, що більш концентровані БС є більш стабільними (Деміргук-Кант).

Однак криза показала, що витрати на порятунок СВБ можуть бути значним та перебивають «вигоди» від ринкової концентрації. Хоча зв'язок між концентрацією і фінансовою стабільністю спостерігався ще до початку глобальної фінансової кризи, концепція системно важливих фінансових установ (SIFI) значно посилила інтерес до дослідження цього взаємозв'язку та підходів до його регулювання. Теоретичні роботи, такі як дослідження Аллена та Гейла (2000), Бойда та Де Ніколо (2002), Франкліна Аллена та Дугласа Гейла (2003), Торстена Бека, Аслі Деміргюч-Кунт і Росса Левіна (2005), а також праці Ар'яна Тушая, Валентини Сінай (2011), Богдана Капрару та Аліна Маріуса Андріє (2015), Хуана Карлоса Куестаса, Янніка Лукотта і Ніколаса Рейгла (2017), розглядають вплив конкуренції, концентрації та структури ринку на банківську стабільність, а також роль таких факторів, як ризик зараження та моральний ризик.

Емпіричні дослідження базуються на регресійних моделях, де фінансова стабільність виступає залежною змінною, а концентрація — однією з пояснювальних змінних. Теоретичні моделі дають суперечливі результати щодо зв'язку між конкуренцією, концентрацією та стабільністю банківського сектора. Наприклад, Аллен і Гейл (2000) вказують, що досконала конкуренція може негативно впливати на фінансову стабільність та підвищувати ризик зараження. Саез і Ши (2004) доходять до подібних висновків, стверджуючи, що обмежена кількість банків здатна ефективніше надавати ліквідність у разі виникнення проблем. У той же час Бойд і Де Ніколо (2002) демонструють, що

посилення конкуренції сприяє фінансовій стабільності. Зрештою, Аллен і Гейл (2003) наголошують на складності проблеми та необхідності глибокого аналізу для розробки дієвих політичних інструментів.

У світовій практиці конкурентного права основними показниками, які використовуються для оцінки рівня концентрації ринку, є коефіцієнт концентрації та індекс Херфіндаля-Гіршмана (ННІ). Вітчизняне антимонопольне законодавство передбачає використання лише коефіцієнта концентрації з визначеними для нього граничними значеннями. Однак ННІ також часто використовується як додатковий показник. Розрахунок цих показників базується на даних про ринкову частку суб'єктів господарювання, що працюють на ринку, яка може бути визначена за допомогою інформації про: (1) обсяг продажів фірми відносно загального обсягу продажів на ринку, (2) кількість співробітників фірми відносно загальної кількості працівників, (3) додана вартість, створена фірмою відносно загальної доданої вартості в галузі, і (4) вартість активів фірми відносно загальної вартості активів усіх діючих фірм на ринку.

Що стосується ринку банківських послуг, то розрахунок частки ринку окремого банку на основі вартості його активів відносно загальних активів банківської системи вважається найбільш прийнятним методом. Проведений аналіз показав, що протягом останніх п'яти років (2019–2023 рр.) п'ятірка лідерів вітчизняного ринку банківських послуг за розміром активів залишилася незмінною (табл. 3.1) [96]. Ця група складається з чотирьох українських банків і одного банку з іноземним капіталом. ПриватБанк тривалий час є найбільшим вітчизняним банком, але його частка на ринку у 2023 році становила 24,72%, що значно нижче порогу в 35%, який може свідчити про домінуюче або монопольне становище суб'єкта господарювання.

Спираючись на дані про ринкові частки провідних учасників українського ринку банківських послуг, можна відстежити зміну концентрації, зокрема для трьох найбільших банків (CR3) і п'яти найбільших банків (CR5).

Таблиця 3.1

П'ятірка провідних банків України за обсягом активів

Банк	2019	2020	2021	2022	2023
Приватбанк	21,02	21,23	19,83	23,36	24,72
Ощадбанк	15,77	13,76	11,53	11,57	9,58
Укрексімбанк	9,39	10,56	9,35	10,04	5,44
Укргазбанк	7,99	7,83	6,00	5,61	4,46
Райфайзен банк	6,17	6,12	6,41	7,50	4,53

Джерело: складено за даними [96].

Цей показник обчислюється за формулою,

$$CR_n = \sum_{i=1}^n q_i \quad (3.1)$$

де q_i позначає частку ринку i -го банку (у відсотках), а n — кількість банків, врахованих у розрахунку. Як ілюструє рисунок 3.2, загальна частка ринку трьох провідних банків варіювалася в межах від 40% до 47%, що не перевищує граничного значення 50%, визначеного вітчизняним законодавством про конкуренцію (Верховна Рада України, 2001) [97].

Таким чином, український ринок банківських послуг характеризується низьким рівнем концентрації та значною конкуренцією. Найбільші банки не мають достатньої ринкової сили для впливу на загальні умови функціонування ринку. Слід підкреслити, що концентрація активів на українському ринку є відносно низькою в порівнянні з європейськими країнами. Наприклад, у 2022 році п'ять провідних банків мали під контролем 90,8% банківських активів в Естонії, 90% — у Литві, 88,2% — у Латвії, 82% — у Фінляндії, 67,6% — у Болгарії, 65,5% — у Чехії та 61,1% — у Румунії.

Банківські ринки таких країн, як Польща (57,2%), Угорщина (55,7%), Італія (50,5%), Франція (46,6%), Австрія (40,1%), Німеччина (35%), Велика Британія (31,2%) та Люксембург (31,2%) мають ще нижчі значення показника $CR5$ (Європейський центральний банк, 2023).

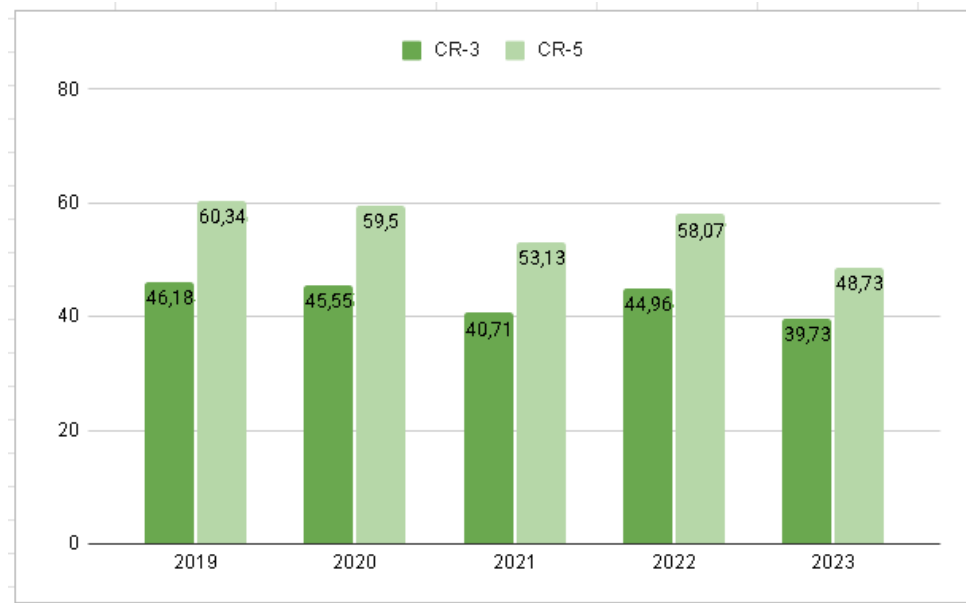

Рис. 3.2 Рівень концентрації ринку банківських послуг України

Джерело: складено за даними [98].

Ще одним популярним інструментом для вимірювання рівня ринкової концентрації є індекс Херфіндаля-Гіршмана (ННІ). Він визначається як сума квадратів ринкових часток усіх банків, що функціонують на ринку:

$$HHI = \sum_{i=1}^n q_i^2$$

Де q_i — ринкова частка i -го банку (у відсотках), а n — кількість банків, що діють на ринку. Як показано на рисунку 2.13, протягом останніх п'яти років цей індекс варіювався від 814 до 967 пунктів. Такі значення відповідають низькому рівню концентрації відповідно до критеріїв Міністерства юстиції США, згідно з якими ННІ до 1000 пунктів вказує на низькоконцентрований ринок (US Department of Justice, 2024) [99].

Результати аналізу цього показника підтверджують висновки, зроблені на основі коефіцієнта концентрації. Для подальшої перевірки цих висновків розглянуто додаткові показники ринкової концентрації, серед яких коефіцієнт відносної концентрації, ентропійні коефіцієнти, дисперсія логарифмів ринкових часток і індекс Холла-Тайдмена.

Коефіцієнт відносної концентрації K_r описує співвідношення між найбільшими банками на ринку (ті, частка яких дорівнює або перевищує 20%)

та їхньою сукупною ринковою часткою. Формула для його розрахунку виглядає так:

$$Kr = 20 + 3\beta \alpha ,$$

де β — частка найбільших банків у загальній кількості банків (у відсотках), а α — загальна частка ринку, що контролюється цими банками (у відсотках).

На українському ринку банківських послуг присутній один банк, який контролює понад 20% усіх банківських активів. У зв'язку з цим коефіцієнт β обчислюється як зворотна величина від загальної кількості банків, вираженої у відсотках, тобто $1/n$. Якщо значення коефіцієнта відносної концентрації перевищує 1, ринок класифікується як низькоконцентрований і конкурентний. У протилежному випадку, якщо $Kr \leq 1$, спостерігається висока концентрація ринку.

Дані щодо розрахунку цього коефіцієнта для українського банківського ринку наведено в таблиці 3.2. У період 2019–2022 років коефіцієнт перевищував 6, хоча й незначно, що свідчить про відсутність загроз для конкуренції на ринку. Однак у 2023 році коефіцієнт відносної концентрації знизився до 0,99, що свідчить про посилення диспропорції у розподілі банківських активів між ключовими гравцями. Зокрема, ПриватБанк збільшив свою частку ринку, тоді як Ощадбанк, його головний конкурент, зазнав втрати позицій (табл. 3.1).

Першорядний коефіцієнт ентропії (E_1) характеризує зважений розподіл ринкових часток банків, які функціонують на ринку банківських послуг, із застосуванням натурального логарифму їх обернених значень:

$$E_1 = \sum_{i=1}^n \left(q_i \cdot \ln \left(\frac{1}{q_i} \right) \right) \quad (3.3)$$

де q_i — частка ринку, яку займає i -й банк (у вигляді коефіцієнтів), n — загальна кількість банків, що діють на ринку.

У ситуації повної монополії значення коефіцієнта дорівнює 0. Максимальне значення коефіцієнта набуває за рівномірного розподілу ринку між усіма учасниками і становить $E_1 = \ln(n)$.

Таблиця 3.2

Зміна рівня концентрації на ринку банківських послуг в Україні

Показник	2019	2020	2021	2022	2023
Коефіцієнт відносної концентрації	1,14	1,13	1,21	1,04	0,99
Коефіцієнт ентропії першого порядку	2,82	2,91	3,04	2,86	2,52
Індекс відносної ентропії	0,65	0,67	0,71	0,67	0,6
Дисперсія логарифмів ринкових часток	5,95	5,89	5,24	7,39	9,33
Коефіцієнт Холла–Тайдмана (НТ)	0,07	0,07	0,06	0,07	0,09

Джерело: складено за даними [98].

Як видно з таблиці 3.2, значення коефіцієнта варіювалося в діапазоні 2,5–3 бали, що свідчить про відносно високий рівень невизначеності на ринку і, відповідно, помірний рівень ринкової концентрації, який не становить загрози для конкуренції.

У економічному аналізі також широко використовується індекс відносної ентропії (E_r). Він змінюється від 0 (у випадку абсолютної монополії) до 1 (у випадку повної конкуренції) і визначається за формулою:

$$E_r = \frac{E_1}{\ln(n)} \quad (3.4)$$

На українському ринку банківських послуг цей показник у 2019–2023 роках коливався в межах 0,6–0,71 (табл. 3.2), що підтверджує результати аналізу змін попереднього індикатора.

Ще одним інструментом для оцінки рівня концентрації ринку та нерівномірності розподілу ринкових часток між учасниками є дисперсія логарифмів ринкових часток (σ^2). Вона обчислюється за формулою:

$$\sigma^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (\ln q_i - \ln \bar{q})^2 \quad (3.5)$$

де q_i — частка ринку, яку займає i -й банк (у вигляді дробу), $\bar{q}$ — середня частка банку, розрахована як $1/n$; n — загальна кількість банків, які працюють на ринку.

Чим більше значення цього показника, тим більш нерівномірно розподілені активи банківської системи між учасниками, що свідчить про вищий рівень ринкової концентрації.

Як зазначено в таблиці 3.2, до 2021 року дисперсія логарифмів ринкових часток залишалася відносно низькою (5,24–5,95). Однак із 2022 року вона почала стрімко зростати, досягнувши 9,33, що вказує на посилення нерівномірності розподілу ринку серед трійки найбільших банків.

Останнім інструментом для оцінки ринкової концентрації, який враховує позицію кожного банку, є індекс Холла–Тайдмана (НТ). Його особливістю є те, що він порівнює рейтинг банків на ринку з їхньою часткою на ньому:

$$HT = \frac{1}{2 \cdot \sum_{i=1}^n R_i q_i - 1} \quad (3.6)$$

де q_i — частка ринку i -го банку (виражена у вигляді дробу), а R_i — ранг i -го банку на ринку.

Індекс Холла–Тайдмана має порогові значення від 0 для ідеально конкурентного ринку до 1 для чистої монополії. В Україні на ринку банківських послуг за останні п'ять років цей індекс не перевищував 0,09, що свідчить про низьку концентрацію та високу конкуренцію.

Згідно з нашим аналізом, ринок банківських послуг в Україні має відносно низький рівень концентрації. Зважаючи на кількість учасників ринку та інші показники концентрації, ринок можна вважати потенційно конкурентним.

3.2. Оцінювання світового досвіду регулювання системно важливих банків та можливості його адаптації в Україні

Різні розвинені країни, взявши до уваги Базельські рекомендації, інтегрували їх у свої національні регуляції. Наприклад, регулювання діяльності системно важливих банків (SIB) Чеським національним банком здійснюється у два етапи:

- Обчислення рейтингових балів SIB для кожного банку в вибірці;
- Визначення буферного значення для кожного банку, визнаного як SIB [100, с. 97].

Визначення системно важливих банків (SIB) у Чеській Республіці базується на методі, що надає кожній категорії рівну вагу — 25%. Кожен показник у категорії отримує вагу шляхом ділення загальної ваги категорії на кількість показників. Перевага цього підходу полягає у врахуванні особливостей банківської системи країни, хоча велика кількість додаткових індикаторів може ускладнити процес визначення.

Регулятор Швеції використовував рекомендації Базельського комітету для регулювання SIB, де перед експертами постало завдання розробити просту та інтуїтивну, але водночас комплексну методологію ідентифікації.

Деякі країни приділяють більше уваги не стільки методу ідентифікації, скільки ключовим аспектам регулювання SIB. Зокрема, центральний банк Нідерландів після кризи 2007-2008 років виділив значні ресурси на підтримку системно важливих банків, спрямовуючи 18% ВВП на підтримку банківського сектора. Регуляторний підхід Нідерландів включає [101; 102; 103]:

- 1) Ідентифікацію SIB за допомогою методології центрального банку;
- 2) Мінімізацію ризику дефолту шляхом:
 - Додаткового капітального буфера в 1-3%;
 - Нової методології нагляду;

- Створення кризових планів для SIB;

3) Розробку планів реорганізації, спрямованих на зменшення впливу дефолту SIB на банківську систему.

Центральний банк Нідерландів також запровадив спеціальні плани відновлення для SIB, що відповідає рекомендаціям Ради фінансової стабільності зниження морального ризику [104]. Застосування додаткових капітальних вимог дозволило створити систему з п'яти рівнів регулювання банків (від T1 до T5), і тепер банки зобов'язані розробляти плани відновлення або реструктуризації за результатами стрес-тестів [103].

Підхід до регулювання СВБ Нідерландів:

- Глибокий аналіз.
- Аналіз індивідуальних ризиків.
- Аналіз джерел ризику (бізнес-модель і стратегія, керівництво, управлінська культура, інфраструктура, ризик-менеджмент).
- Макро- / секторні / тематичні дослідження.
- Автоматизована система фінансової звітності та моніторинг.

Німеччина дотримується принципу «пропорційності» у регулюванні SIB, адаптуючи інструменти залежно від рівня системної важливості банку. Основні регуляторні заходи включають:

- Оцінку річної звітності та звітів управління;
- Аналіз аудиторських звітів;
- Моніторинг та оцінку регулярних звітів і спеціальної інформації;
- Зустрічі з керівництвом банків;
- Класифікацію банків;
- Оцінку ризиків банку.

Розширені заходи включають:

- Дистанційний збір даних;
- Інспекції на місцях;
- Щоквартальне оновлення профілю ризику для SIB (та щорічне для інших банків).

У США тривають обговорення щодо відповідної нормативної бази для SIB, оскільки багато глобальних SIB автоматично набувають статусу SIB у США.

У Сполучених Штатах Рада з нагляду за фінансовою стабільністю (FSOC), яка відповідає за координацію оцінки системного ризику, створила набір критеріїв для визначення системно важливих установ, включаючи банки. Ці установи підлягають посиленому пруденційному регулюванню з боку Федерального резерву. Згідно з американським законодавством, банки або банківські групи автоматично визнаються системно важливими, якщо їхній загальний обсяг консолідованих активів складає або перевищує 50 мільярдів доларів. Банки з активами нижче цього порогу також можуть бути визначені як системно важливі на основі таких критеріїв:

- Складність діяльності банку (зокрема продуктів і послуг);
- Здійснення операцій у кількох регулятивних юрисдикціях;
- Можливість передачі системного ризику через банк та ймовірні значні негативні наслідки для фінансової системи або стабільності банківського сектора [105, с. 43].

Регуляторна структура Банку Канади для системно важливих банків (SIB) базується на таких принципах [105]:

- Дотримання рекомендацій Ради з фінансової стабільності та Базельського комітету для мінімізації впливу на фінансову систему та захисту коштів платників податків;
- Співпраця з іншими регуляторами для підвищення ефективності процедур з управління кризами;
- Визначення вимог до капіталу для SIB залежно від їхнього впливу на стабільність банківської системи;
- Посилений нагляд за SIB через жорсткіші регулятивні вимоги, управління ризиками, оцінку ризиків та контроль.

Досвід інших країн свідчить, що основу регулювання SIB складають рекомендації Базельського комітету, які мали бути впроваджені до 2016 року. З

урахуванням підходів до регулювання SIB та рекомендацій Базельського комітету можна визначити ключові позиції національних регуляторів щодо SIB (табл. 3.3) [106].

Таблиця 3.3

Основні рішення щодо регулювання діяльності системно важливих банків (СВБ) у країнах світу

Заходи	Очікуваний ефект	Ризики
Структурні заходи: обмеження розміру або діяльності	Запобігає банкам ставати «надто великими для банкрутства». Полегшує регулювання банків, знижує ризик дефолту і прихованих субсидій.	Може призвести до зниження фінансових результатів через обмеження масштабів і обсягів діяльності. Важко оцінити потрібний розмір банку. Регуляторний арбітраж.
Збільшення вимог до капіталу	Знижує ймовірність дефолту. Зменшує стимул до набуття системної важливості. Знижує потребу в прихованих субсидіях.	Регуляторний арбітраж. Ризик переміщення діяльності в менш регульовані області. Високі вимоги до капіталу можуть знизити економічне зростання.
Посилення контролю над системно важливими банками	Зменшує ризик дефолту.	Обмежений вплив на проблему прихованих субсидій. Не вирішує проблему «надто великих для банкрутства».
Підвищення прозорості та вимог до розкриття інформації	Зменшує необхідність у субсидіях, оскільки інші можуть краще оцінювати стійкість банку та його ризики.	Обмежений ефект на приховані субсидії.
Зростання рівня залучення приватних кредиторів (під час вирішення фінансових проблем банку)	Сприяє зменшенню розміру допомоги, якщо це потрібно. Знижує навантаження на приховані субсидії.	Потребує підвищення прозорості та надання інформації. Ризик негативного впливу на національні ініціативи.

Продовження таблиці 3.3

Відрахування банків до фондів фінансової допомоги	Знижує обсяг прихованих субсидій, дозволяє накопичувати кошти для фінансової підтримки банків у кризових ситуаціях.	Регуляторний арбітраж через відсутність міжнародної координації. Розмір відрахувань може бути досить великим, що повністю компенсує надані субсидії.
--	---	--

Джерело: складено за даними[106].

Встановлено, що вдосконалення вітчизняної практики банківського регулювання та нагляду має відбуватися за трьома напрямками: макропруденційне регулювання; моніторинг банківської системи та системно важливих банків (СІВ); та спеціальний пруденційний нагляд за системно важливими банками. Запровадження у вітчизняну практику макропруденційного регулювання передбачає врахування впливу системного ризику. Визначено, що системно важливі банки можуть виступати як генератори системного ризику, канали його передачі або як центри його накопичення, посилення чи пом'якшення (поглинання).

Навантаження на капітал банку прямо залежить від встановленого рівня вимог до капіталу для системно важливих банків (SIB). Міжнародний досвід свідчить, що додаткові вимоги зазвичай варіюються в межах від 0 до 2,5% від капіталу першого рівня. Однак вимоги до капіталу для покриття додаткових збитків визначаються регулятором на основі експертних оцінок і проведеного аналізу [107].

Один із запропонованих методів макропруденційного регулювання — антициклічне регулювання. Воно передбачає посилення вимог до капіталу, створення буферів для системно важливих установ на основі оцінки ризиків, а також додаткові вимоги до капіталу першого рівня, які пропорційні внеску системно важливих банків (SIB) у системний ризик. Збільшення вимог до капіталу знижує стимули банків до здійснення ризикових операцій. За результатами досліджень, загальна оцінка ризиків призводить до збільшення розміру капіталу першого рівня на 22% [107].

Вимоги повинні бути відповідними та не наносити значної шкоди конкурентоспроможності системно важливих банків на ринку. З урахуванням усіх обмежень, капітальне навантаження на банк є суттєвим і становить близько 18-20% .

Національний банк України визначив додаткові вимоги до банків за системною значущістю, які повинні бути виконані з 2020 року (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Вимоги до банків за системною значущістю в Україні

Заходи регулювання	Строки регулювання
1. Додаткові вимоги до базового капіталу у вигляді буфера 1% від активів, зважених за ризиком	з 2020 року
2. Встановлення буфера системної важливості	з 2020 року
3. Впровадження показника фінансового важеля	З 2019 року Обов'язкова вимога — з 2020 року
4. Застосування підходу внутрішніх рейтингів для визначення показника достатності власних коштів (капіталу)	-

Джерело: складено за даними [108].

Системно важливі банки зобов'язані підтримувати додатковий буфер капіталу в розмірі 1% від активів, зважених за ризиком. Це сприяє підвищенню фінансової стійкості таких банків і зменшує ризик їхньої неплатоспроможності.

Введення буфера системної важливості, починаючи з 2020 року, підкреслює необхідність особливого регулювання таких банків через їхній вплив на фінансову систему загалом.

Починаючи з 2019 року, системно важливі банки мають розкривати інформацію про фінансовий важіль, а з 2020 року — дотримуватися встановлених вимог. Це сприяє прозорості діяльності та обмеженню ризиків надмірного боргового навантаження. Хоча строки реалізації для цього підходу не зазначені, його впровадження дозволяє точніше оцінювати ризики активів і

розраховувати достатність капіталу, що може покращити якість управління ризиками.

Регулювання капіталізації системно важливих банків в Україні спрямоване на підвищення фінансової стабільності та прозорості таких банків. Впровадження буферів, контроль показника важеля та використання внутрішніх рейтингів сприяють зниженню ризиків та захисту фінансової системи від можливих кризових явищ.

Оцінювання світового досвіду регулювання системно важливих банків (СВБ) свідчить про ключову роль комплексного підходу до управління ризиками та забезпечення фінансової стабільності. Впровадження міжнародних стандартів, таких як вимоги Базельського комітету (Basel III), додаткові буфери капіталу та механізми врегулювання криз, є ефективними інструментами для запобігання системним ризикам і зменшення наслідків фінансових потрясінь.

Для України досвід країн із розвиненими фінансовими системами може бути надзвичайно корисним. Зокрема, важливою є адаптація механізмів раннього виявлення ризиків, підвищення прозорості діяльності банків та створення ефективної системи врегулювання проблемних установ. Водночас необхідно враховувати національні особливості, такі як економічна нестабільність, геополітичні виклики та обмеженість ресурсів, що може ускладнювати повномасштабне впровадження міжнародних практик.

Успішна адаптація світового досвіду регулювання СВБ в Україні залежатиме від гармонізації законодавства з міжнародними стандартами, посилення інституційної спроможності Національного банку України та активної співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. Такий підхід дозволить не лише підвищити стійкість національної банківської системи, але й створити передумови для її інтеграції у глобальний фінансовий простір.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було розглянуто ключові аспекти регулювання діяльності системно важливих банків (СВБ) через аналіз ринкової концентрації та фінансової стійкості, а також оцінку світового досвіду регуляторних практик із можливістю їх адаптації до умов України.

Досвід інших країн свідчить, що основу регулювання SIB складають рекомендації Базельського комітету, які мали бути впроваджені до 2016 року.

Встановлено, що вдосконалення вітчизняної практики банківського регулювання та нагляду має відбуватися за трьома напрямками: макропруденційне регулювання; моніторинг банківської системи та системно важливих банків (СІВ); та спеціальний пруденційний нагляд за системно важливими банками. Запровадження у вітчизняну практику макропруденційного регулювання передбачає врахування впливу системного ризику. Визначено, що системно важливі банки можуть виступати як генератори системного ризику, канали його передачі або як центри його накопичення, посилення чи пом'якшення (поглинання).

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. З'сували еволюцію концепції фінансово важливих установ. Виявили що концепція SIBs набула популярності після світової фінансової кризи 2008 року, коли стало очевидно, що деякі банки «занадто великі, щоб збанкрутувати». Ці інституції вирости настільки великими та взаємопов'язаними, що їх крах мав би катастрофічні наслідки для економіки в цілому. Уряди в усьому світі були змушені втрутитися, надавши масштабну допомогу, щоб запобігти їхньому краху, що підкреслило потребу в більш надійній нормативно-правовій базі для подолання таких ризиків.

Федеральне страхування депозитів отримало позитивну реакцію від громадськості та економістів протягом багатьох років після створення TBTF (Too Big to Fail), коли банкрутства банків були рідкісними через стабільну макроекономічну ситуацію. Проте, після спаду післявоєнного буму і швидкого економічного зростання, банкрутства почали знову виникати. З 1970-х років TBTF проявила значну упередженість у вирішенні проблем банкрутств, надаючи повний захист вкладникам і кредиторам великих установ, тоді як вкладники менших банків були захищені лише в межах, визначених законом.

2. Оцінили місце морального ризику в банківській сфері. Виявили що більшість фінансових економістів сходяться на думці, що такі елементи системи безпеки, як страхування депозитів, яке компенсує вкладникам втрачені кошти в разі банкрутства банку, створили важливі переваги для фінансової стабільності, але також і серйозні витрати у формі підвищеного морального ризику. Визначили що моральний ризик - це ризик того, що сторона не сумлінно уклала договір або надала оманливу інформацію про свої активи, зобов'язання або кредитоспроможність. Крім того, моральний ризик також може означати, що сторона має стимул йти на незвичайний ризик у відчайдушній спробі отримати прибуток до того, як контракт буде виконано. Моральний ризик може бути присутнім у будь-який момент, коли дві сторони

досягають згоди одна з одною. Кожна сторона в контракті може отримати вигоду від дій, що суперечать принципам, викладеним угодою. Кожного разу, коли стороні в угоді не доведеться зазнавати потенційних наслідків ризику, ймовірність морального ризику зростає.

3. Визначили основні підходи до регулювання СВБ. До них належать 1) консервативний; 2) збалансований (помірний, компромісний); 3) агресивний; 4) м'який.

Консервативний підхід найбільш неефективний підхід, оскільки нехтування регуляцією діяльності SIBs дозволяє їм працювати без контролю та збільшувати свою системну значущість, що з часом посилює їхній вплив на стійкість банківської системи та економіки. Агресивний підхід передбачає використання суворих регуляторних заходів для уникнення появи або діяльності системно важливих банків. У разі появи таких банків проводиться їх примусова реструктуризація шляхом поділу на менші підрозділи (наприклад, за сферами діяльності або регіонами). М'який, або стимулюючий підхід, передбачає активну підтримку інтересів SIBs, впроваджуючи регулятивні заходи для їх функціонування, навіть у разі порушень. Збалансований підхід є найпоширенішим у світі. Він дозволяє SIBs конкурувати та функціонувати на банківському ринку за умови дотримання суворіших вимог і обмежень, таких як обмеження на концентрацію, додатковий буфер капіталу, підвищені податкові ставки, додаткові вимоги до управління ризиками, а також частіший та ретельніший моніторинг.

4. Визначили глобальні тренди розвитку системно важливих банків. З 2011 року FSB публікує щорічний список глобальних системно значущих банків (G-SIB), які підлягають суворішим правилам та додатковим вимогам до капіталу. Порівняння оцінок на кінець 2013 року і кінець 2021 року показує, що три найбільші G-SIB, як і раніше, залишилися колишніми (JP Morgan, HSBC та Citigroup). Показник «розміру» китайських банків різко зріс, що зумовлено зростанням їхнього внутрішнього ринку. Наприклад, Міжнародний комерційний банк Китаю (ICBC) та Банк Китаю вперше були включені до

списку десяти найбільших системних банків світу наприкінці 2015 та 2017 років відповідно. Загалом з моменту введення фреймворку G-SIB установи скоротили свою системну присутність, що відображено у зниженні оцінок найбільших G-SIB.

30 червня 2023 року 23 найбільші банки США пройшли щорічний стрес-тест ФРС, продемонструвавши свою здатність виконувати вимоги до капіталу навіть в умовах гіпотетичної рецесії. Стрес-тест охоплює виключно банки, віднесені до категорії G-SIB, які дотримуються суворіших правил порівняно зі своїми колегами. Примітно, що вісім найбільших банків відомих як G-SIB категорії I оперативно підвищили дивіденди за третій квартал після завершення обов'язкового періоду очікування після результатів стрес-тесту.

Згідно з даними BCBS, п'ять із шести G-SIB, які знизили вимоги до капіталу з 2014 по 2021 рік, знаходяться в Європі.

HSBC Holdings і Barclays перейшли до нижчої категорії в 2016 році після скорочення мільярдів активів, зважених на ризик, і часткової відмови від своїх глобальних операцій.

Deutsche Bank знизив свою категорію в 2019 році через масштабну реструктуризацію, яка включала скорочення його присутності на ринку капіталу.

Credit Suisse і BNP Paribas перейшли до нижчої категорії в 2017 році, зосередившись на зниженні ризиків і спрощенні своєї діяльності. BNP Paribas у 2021 році повернувся до третьої категорії, розширивши міжнародний бізнес під час пандемії, але знову знизився у 2022 році після коригування методології BCBS для врахування інтеграції ринків у ЄС.

В умовах воєнного стану структура банківського сектору України залишилася переважно стабільною. Станом на 1 січня 2024 року в Україні діє 63 банків, серед яких 4 державні, 14 із іноземним капіталом і 43 приватних. Усього 15 банків визнані системно важливими.

5. Оцінили діяльність системно важливих банків в Україні. Виявили що кількість системно важливих банків в Україні змінювалася від 3 у 2016 році

до 15 у 2024 році. Їхня частка в загальній кількості банків в українській банківській системі за цей період зросла з 5,52% до 22,32%, що становить приріст на 16,80 п.п. Аналізуючи історію визначення НБУ системно важливих банків, можна дійти висновку, що у 2024 році було зафіксовано найбільшу кількість таких банків — 15. Починаючи з 2015 року, після затвердження методики визначення системно важливих банків в Україні у 2014 році, до 2023 року стабільно залишалися три системно важливі банки: ПриватБанк, Ощадбанк та Укрексімбанк. З 2019 року до переліку системно важливих банків додалися ще дев'ять установ, які визнавалися такими щорічно, включно з 2023 роком: Укргазбанк, Альфа-Банк, ПУМБ, Укрсиббанк, Таскомбанк, Універсал Банк, Кредобанк, ОТП Банк і Південний.

Варто відзначити, що всі ці банки мають прибутковий характер. Протягом січня 2024 року їхня сукупна чиста прибутковість становила 15 млрд грн, що становило майже 90% від загального чистого прибутку банківської системи за перший місяць року.

Цікаво, що до складу системно важливих банків увійшли фінустанови, які залучили найбільший обсяг коштів населення: ПриватБанк (378 млрд грн), Ощадбанк (184 млрд грн), Універсал Банк (63 млрд грн), Райффайзен Банк (59 млрд грн), Сенс Банк (47 млрд грн).

На початку 2024 року сума кредитів, що надані системно важливим банками, склала 602 млрд грн, що становить 88% від загальної суми кредитів, виданих усіма фінансово здатними банками на цю саму дату.

6. З'ясували основні виклики регулювання СББ. Реалізація заходів, запропонованих Базельським комітетом для покращення регулювання системно важливих банків, має низку проблем, які потребують вирішення. Аналіз виконання вимог Базельського комітету, заснований на досвіді таких країн, як Китай, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, США, Канада, Індія, Сінгапур та Південна Африка, виявив кілька ключових проблем:

a) Потрібно розробити й запровадити прозорі та чіткі наглядові стратегії і пріоритети, які дозволять більш об'єктивно оцінювати ефективність наглядової політики.

b) необхідно встановити продуктивний і конструктивний діалог із банками на найвищому рівні для забезпечення належної реалізації наглядових рішень і точного оцінювання ризиків;

c) потрібно забезпечити якість інформації, що подається наглядовому органу, для ефективного аналізу, оцінки бізнес-моделі банку, його стратегії та можливих вразливостей;

d) необхідно стимулювати ефективне міжнародне співробітництво між наглядовими органами, з переглядом та уточненням цілей, які можна досягти завдяки тісній співпраці між ними;

e) необхідно підвищити ефективність управління всіма можливими змінами, що виникають унаслідок нового підходу до регулювання та нагляду за СВБ, що включає забезпечення відповідних бюджетних ресурсів, розробку й підтримку необхідного програмного забезпечення, а також залучення кваліфікованих, досвідчених працівників.

7. Обґрунтували методичні засади впливу ринкової концентрації на фінансовому ринку. Український ринок банківських послуг характеризується низьким рівнем концентрації та значною конкуренцією. Найбільші банки не мають достатньої ринкової сили для впливу на загальні умови функціонування ринку. Слід підкреслити, що концентрація активів на українському ринку є відносно низькою в порівнянні з європейськими країнами. Наприклад, у 2022 році п'ять провідних банків мали під контролем 90,8% банківських активів в Естонії, 90% — у Литві, 88,2% — у Латвії, 82% — у Фінляндії, 67,6% — у Болгарії, 65,5% — у Чехії та 61,1% — у Румунії.

8. Оцінили світовий досвід регулювання системно важливих банків та можливості його адаптації в Україні. Виявили що регулятор Швеції використовував рекомендації Базельського комітету для регулювання SIB, де

перед експертами постало завдання розробити просту та інтуїтивну, але водночас комплексну методологію ідентифікації.

Деякі країни приділяють більше уваги не стільки методу ідентифікації, скільки ключовим аспектам регулювання SIB. Зокрема, центральний банк Нідерландів після кризи 2007-2008 років виділив значні ресурси на підтримку системно важливих банків, спрямовуючи 18% ВВП на підтримку банківського сектора.

У США тривають обговорення щодо відповідної нормативної бази для SIB, оскільки багато глобальних SIB автоматично набувають статусу SIB у США.

У Сполучених Штатах Рада з нагляду за фінансовою стабільністю (FSOC), яка відповідає за координацію оцінки системного ризику, створила набір критеріїв для визначення системно важливих установ, включаючи банки. Ці установи підлягають посиленому пруденційному регулюванню з боку Федерального резерву.

Встановлено, що вдосконалення вітчизняної практики банківського регулювання та нагляду має відбуватися за трьома напрямками: макропруденційне регулювання; моніторинг банківської системи та системно важливих банків (СІВ); та спеціальний пруденційний нагляд за системно важливими банками. Запровадження у вітчизняну практику макропруденційного регулювання передбачає врахування впливу системного ризику. Визначено, що системно важливі банки можуть виступати як генератори системного ризику, канали його передачі або як центри його накопичення, посилення чи пом'якшення (поглинання).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Understanding The Importance Of Systemically Important Banks FasterCapital. FasterCapital. URL: <https://fastercapital.com/topics/understanding-the-importance-of-systemically-important-banks.html/1> (date of access: 16.11.2024).
2. Irvine H. Sprague. Bailout. An Insider's Account of Bank Failures and Rescues. Washington D.C : Beard Books, 2000.
3. Committee on Banking, Finance and Urban Affairs, House of Representatives - Inquiry Into Continental Illinois Corp. and Continental Illinois National Bank: Hearings Before the Subcommittee on Financial Institutions Supervision, Regulation, and Insurance of the Committee on Banking, Finance, and Urban Affairs, House of Representatives, 98th Congress, Second Session, September 18, 19 and October 4, 1984, United States Government Printing Office, Washington 1984.
4. Thomas F. Hellmann Kevin C. Murdock & Joseph E. Stiglitz. - Liberalization, Moral Hazard in Banking and Prudential Regulation: Are Capital Requirements Enough?. The American Economic Review 90. 2000. P. 147–165.
5. Deposit insurance: It's time to cage the monster | Federal Reserve Bank of Minneapolis. Federal Reserve Bank of Minneapolis. URL: http://www.minneapolisfed.org/publications_papers/pub_display.cfm?id=2682 (date of access: 16.11.2024).
6. 2023 List of Global Systemically Important Banks (G-SIBs). Financial Stability Board. URL: <http://www.fsb.org/2023/11/2023-list-of-global-systemically-important-banks-g-sibs/> (date of access: 16.11.2024).
7. Basel Framework. Bank for International Settlements. URL: https://www.bis.org/basel_framework/chapter/SCO/40.htm?inforce=20211109&published=20211109 (date of access: 16.11.2024).

8. Understanding The Importance Of Systemically Important Banks - FasterCapital. FasterCapital. URL: <https://fastercapital.com/topics/understanding-the-importance-of-systemically-important-banks.html> (date of access: 16.11.2024).
9. Жердецька Л.В. Системний ризик банківського сектору економіки: теорія, оцінка та регулювання. Харків. «Діса плюс». 2022. С. 476.
10. Douglas Irwin & Randall Kroszner. Interests, Institutions, and Ideology in Securing Policy Change: The Republican Conversion to Trade Liberalization after Smoot-Hawley. *Journal of Law and Economics* 42. 1999. P. 643–674.
11. Calomiris and Jaremski. Deposit Insurance: Theories and Facts’, *Annual Review of Financial Economics*. No. 8. P. 97–120.
12. Anginer and Demirgüç-Kunt. ‘Bank Runs and Moral Hazard: A Review of Deposit Insurance’. *World Bank Policy Research Working Paper*. 2018. Vol. 8589.
13. Kenton W. Moral Hazard: Meaning, Examples, and How to Manage. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/m/moralhazard.asp#:~:text=Moral%20hazard%20is%20the%20risk,,%20liabilities,%20or%20credit%20capacity> (date of access: 17.11.2024).
14. Prechel. Normalized Financial Wrongdoing: How Re-regulating Markets Created Risks and Fostered Inequality. Stanford. Stanford University Press. 2021.
15. Lin and Neely. *Divested: Inequality in the Age of Finance*. Oxford: Oxford University Press. 2020.
16. Nier Erlend and Ursel Baumann. Market discipline, disclosure and moral hazard in banking. *Journal of Financial Intermediation*. 2006. Vol. 15. P. 332–61.
17. Головна ФГВФО. Головна ФГВФО. URL: <https://www.fg.gov.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
18. 25 років української системи гарантування вкладів у 25 фактах. *Економічна правда*. URL: https://www.epravda.com.ua/cdn/cd1/2023/harantuvannia_vkladiv_u_25_faktakh/ (date of access: 17.11.2024).
19. Richard A. Posner. Theories of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science* 5. 1974. Vol. 335-358.

20. George J. Stigler. The Theory of Economic Regulation. The Bell Journal of Economics and Management Service 2. 1971. P. 3–21.
21. Mancur Olson. The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups. (Harvard Economic Studies CXXIV). Harvard University Press, Harvard. 1965.
22. Jean-Jacques Laffont & Jean Tirole. The Politics of Government Decision-Making: A Theory of Regulatory Capture. The Quarterly Journal of Economics. 1991. Vol. 106. P. 1089–1127.
23. Joseph P. Kalt & Mark A. Zupan. Capture and Ideology in the Economic Theory of Politics. The American Economic Review 74. 1984. P. 279–300.
24. Mark Roe. Strong Managers, Weak Owners. Princeton University Press, Princeton. 1994.
25. Central banks and financial crises - LSE Research Online. Welcome to LSE Research Online - LSE Research Online. URL: <http://eprints.lse.ac.uk/24438/> (date of access: 17.11.2024).
26. Jean-Jacques Laffont & Jean Tirole. The Politics of Government Decision-Making: A Theory of Regulatory Capture. The Quarterly Journal of Economics 106. 1991. P. 1089–1127.
27. Resolution policies and frameworks - progress so far. Bank for International Settlements. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs200.htm> (date of access: 17.11.2024).
28. Науменкова С.В. Сучасні проблеми капіталізації банківської системи України. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. - Харків: Харківський інститут банківської справи. 2013. № 2 ,15. С. 3–11
29. Савчук С. Міжнародні стандарти банківської діяльності. «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». 2017. № 259. С. 98.
30. Global systemically important banks: Assessment methodology and the additional loss absorbency requirement. Bank for International Settlements. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs207.htm> (date of access: 17.11.2024).

31. Bank for International Settlements. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf> (дата звернення: 17.11.2024).

32. Bank for International Settlements. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d402.pdf> (дата звернення: 17.11.2024).

33. Global systemically important banks: revised assessment methodology and the higher loss absorbency requirement. Bank for International Settlements. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d445.htm> (date of access: 17.11.2024).

34. Directive 2013/36/EU of the European parliament and of the council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:176:0338:0436:En:PDF>

35. Guidelines on the criteria to determine the conditions of application of Article 131(3) of Directive 2013/36/EU (CRD) in relation to the assessment of other systemically important institutions (O-SIIs). EBA/GL/2014/10. 2013.

36. Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків : Постанова Нац. банку України від 25.12.2014 № 863 : станом на 2 черв. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0863500-14#Text> (дата звернення: 17.11.2024).

37. 2023 List of Global Systemically Important Banks (G-SIBs). Financial Stability Board. URL: <https://www.fsb.org/2023/11/2023-list-of-global-systemically-important-banks-g-sibs/> (date of access: 17.11.2024).

38. The Basel Committee - overview. Bank for International Settlements. URL: <https://www.bis.org/bcbs/index.htm> (date of access: 17.11.2024).

39. J.P. Morgan | Official Website. J.P. Morgan Germany | About us. URL: <https://www.jpmorgan.com/global> (date of access: 17.11.2024).

40. HSBC Group corporate website | HSBC Holdings plc. HSBC. URL: <https://www.hsbc.com/> (date of access: 17.11.2024).

41. Citi | Global Investment Bank and Financial Services. Citi | Global Investment Bank and Financial Services. URL: <https://www.citigroup.com/global> (date of access: 17.11.2024).

42. ICBC China 工商银行 ICBC China. URL: <https://icbc.com.cn/ICBC/SY/> (date of access: 17.11.2024).
43. Bank of china global web site. URL: <https://www.boc.cn/en/> (date of access: 17.11.2024).
44. The basel committee - overview. Bank for International Settlements. URL: <https://www.bis.org/bcbs/index.htm> (date of access: 17.11.2024).
45. Silicon valley bank - banking for innovation economy. Silicon Valley Bank - Banking for Innovation Economy. URL: <https://www.svb.com/> (date of access: 17.11.2024).
46. First Republic now part of JPMorgan Chase. First Republic now part of JPMorgan Chase. URL: <https://www.firstrepublic.com/> (date of access: 17.11.2024).
47. Signature bank ltd. Signature Bank. URL: <https://www.signaturebankng.com/> (date of access: 17.11.2024).
48. Bank term funding program. *Federal Reserve Board - Home*. URL: <https://www.federalreserve.gov/financial-stability/bank-term-funding-program.htm> (date of access: 17.11.2024).
49. Federal Reserve. Federal reserve board announces it will make available additional funding to eligible depository institutions to help assure banks have the ability to meet the needs of all their depositors.. 2023.
50. Reuters. Key elements of fed's new US bank funding program. 2023.
51. Federal open market committee. Federal Reserve Board - Home. URL: <https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/fomc.htm> (date of access: 17.11.2024).
52. Marte J. Fed signals higher-for-longer rates with hikes almost finished. Bloomberg. 2023.
53. Reuters. SVB is largest bank faulure since 2008 financial crisis. 2023.
54. Global X ETFs with information derived from: Bloomberg L.P. (n.d.). Using the FOMC members' median dot plot projections.
55. Board of governors of the federal reserve system. 2023 stress test results. federal reserve. 2023.

56. Wells Fargo Financial Services & Support. wells Fargo.com. URL: <https://www.wellsfargo.com/> (date of access: 17.11.2024).
57. Bloomberg L.p. Data compiled from the s&p diversified banks select industry index and s&p regional bank select industry index using the earning analysis function on the index and individual constituents.
58. Essential Intelligence. S&P Global. URL: <https://www.spglobal.com/> (date of access: 17.11.2024).
59. Bank for International Settlements. Bank for International Settlements. URL: <https://www.bis.org/> (date of access: 17.11.2024).
60. Banking, Geldanlage und Beratung. Deutsche Bank. URL: <https://www.deutsche-bank.de/pk.html> (date of access: 17.11.2024).
61. Switzerland | credit suisse switzerland. Deutschland - Credit Suisse. URL: <https://www.credit-suisse.com/ch/en.html> (date of access: 17.11.2024).
62. BNP Paribas SA. URL: <https://group.bnpparibas/en/> (date of access: 17.11.2024).
63. UniCredit SpA. URL: <https://www.unicreditgroup.eu/en.html> (date of access: 17.11.2024).
64. Web Corporativa Santander. Santander Corporate Website. URL: <https://www.santander.com/es/home> (date of access: 17.11.2024).
65. Groupe BPCE pursues a full range of banking and insurance activities. Groupe BPCE. URL: <https://www.groupebpce.com/en/homepage-2/> (date of access: 17.11.2024).
66. Société Générale. Société Générale. URL: <https://www.societegenerale.com/fr> (date of access: 17.11.2024).
67. Wealth, Retail, Corporate & Investment Banking | Standard Chartered. Standard Chartered. URL: <https://www.sc.com/en/> (date of access: 17.11.2024).
68. UBS Group AG | UBS Global. Our firm. URL: <https://www.ubs.com/global/en/our-firm/governance/ubs-group-ag.html> (date of access: 17.11.2024).

69. ING global company website. ING.com. URL: <https://www.ing.com/Home.htm> (date of access: 17.11.2024).
70. The French bank leader in France. <https://www.credit-agricole.com/>. URL: <https://www.credit-agricole.com/en> (date of access: 17.11.2024).
71. Personal banking | Barclays. Personal banking | Barclays. URL: <https://www.barclays.co.uk/> (date of access: 17.11.2024).
72. Показники діяльності банків (2008-2024). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/> (дата звернення: 17.11.2024).
73. Hospodar.ua. Значно скоротилася кількість відділень банків - газета Сільський Господар. Hospodar.ua. URL: <https://hospodar.ua/post/3566> (дата звернення: 17.11.2024).
74. Офіційний сайт Ощадбанк. Ощадбанк.Мій банк. Моя країна. URL: <https://www.oschadbank.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
75. Офіційний сайт ПриватБанк – беремо і робимо. privatbank.ua. URL: <https://privatbank.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
76. Офіційний сайт Райффайзен Банк. Офіційний сайт | raiffeisen.ua. Райффайзен Банк. Офіційний сайт | raiffeisen.ua. URL: <https://raiffeisen.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
77. Офіційний сайт Банк ПУМБ - кредити, депозити, кредитні та дебетові карти в українському міжнародному банку ПУМБ. Банк ПУМБ - кредити, депозити, кредитні та дебетові карти в українському міжнародному банку ПУМБ. URL: <https://www.pumb.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
78. Офіційний сайт UKRSIBBANK | Банківські послуги Приватним особам. UKRSIBBANK BNP Paribas Group. URL: <https://ukrsibbank.com/> (дата звернення: 17.11.2024).
79. Офіційний сайт НБУ. Історичні зміни переліку системно важливих банків. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/about/sib/chronology-sib> (дата звернення: 17.11.2024).

80. Офіційний сайт Головна - АТ «Укрексімбанк». Головна - АТ «Укрексімбанк». URL: <https://www.eximb.com/> (дата звернення: 17.11.2024).
81. Офіційний сайт АБ «УКРГАЗБАНК». URL: <https://www.ukrgasbank.com/> (дата звернення: 17.11.2024).
82. Офіційний сайт АТ «Універсал банк». URL: <https://www.universalbank.com.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
83. Офіційний сайт Sense Bank – системно-важливий український банк. Sense Bank – системно-важливий український банк. URL: <https://sensebank.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
84. Офіційний сайт Креді Аґріколь Банк - ТОП-3 найнадійніших в Україні | Credit Agricole Bank. Креді Аґріколь Банк - ТОП-3 найнадійніших в Україні | Credit Agricole Bank. URL: <https://credit-agricole.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
85. Офіційний сайт ОТП Банк | Україна: Банківські послуги, курс валют, конвертер валют. ОТП Банк. URL: <https://www.otpbank.com.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
86. Офіційний сайт Kredobank. Фізичним особам | Правильний банк | Kredobank. URL: <https://kredobank.com.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
87. Офіційний сайт АТ «Південний». URL: <https://bank.com.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
88. Офіційний сайт ТАСКОМБАНК - Разом зможемо все! | Офіційний сайт | Банк | TASCOMBANK. ТАСКОМБАНК. URL: <https://tascombank.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
89. Офіційний сайт АТ "А - БАНК". a-bank.com.ua. URL: <https://a-bank.com.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
90. Офіційний сайт НБУ. Наглядова статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 17.11.2024).
91. Системно важливі банки зайняли майже 90% банківського ринку. Чому їм потрібен особливий контроль і нагляд?. Mind.ua. URL:

<https://mind.ua/publications/20270576-sistemno-vazhlivi-banki-zajnyali-majzhe-90-bankivskogo-rinku-chomu-yim-potriben-osoblivij-kontrol-i-n> (дата звернення: 17.11.2024).

92. Surli redirect page.Short URL service | Surli - FREE Short Links. URL: <http://surl.li/etkgx> (date of access: 17.11.2024).

93. Кияк А.т. Концептуальні засади регулювання системно важливих банків. Ринок цінних паперів. 2016. Т. 6-7. С. 78–86.

94. Лавренюк В.в. Іноземний досвід регулювання системно важливих банків. Ринок цінних паперів. 2015. Т. 3-4. С. 87–96.

95. Лавренюк В.в. Основи регулювання системно важливих банків. *Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України: тези доповідей учасників V науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. київ, 28 травня 2015 р.). - К. : УБС НБУ. 2015. № 208. С. 126–128.*

96. Мінфін - фінансові новини, валюта, банки, ринки і акції. *Мінфін - все про фінанси: новини, курси валют, банки.* URL: <https://minfin.com.ua/ua/banks/ranking/assets/2024/1/> (дата звернення: 21.11.2024).

97. Антимонопольний ком. України. Конкуренція на ринку банківських послуг: АМКУ надав пропозиції кабміну. URL: <https://amcu.gov.ua/news/konkurenciya-na-rinku-bankivskih-poslug-amkunadav-propoziciyi>.

98. KPMG. (2023). *M&A Radar 2023: Ukraine.* <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2024/02/ma-radar-2023-ukraine-eng.pdf>.

99. Herfindahl-Hirschman Index. *Department of Justice | Homepage | United States Department of Justice.* URL: <https://www.justice.gov/atr/herfindahl-hirschman-index> (date of access: 21.11.2024).

100. M. Skorepa J. Seidler. An additional capital requirement based on the domestic systemic importance of a bank. *CzechNational Bank. Financial Stability Report*. 2013. P. 156.

101. Resolution Framework for Systemically Important Banks in the Netherlands//DeNederlandscheBank.2012//

URL: [http://www.dnb.nl/en/binaries/Resolution% 20Framework% 20 for % 20 Systemically% 20Important% 20Banks% 20in%20the% 20Netherlands_tem47-275579.pdf](http://www.dnb.nl/en/binaries/Resolution%20Framework%20for%20Systemically%20Important%20Banks%20in%20the%20Netherlands_tem47-275579.pdf)

102. України | Betaalvereniging Nederland. *Betaalvereniging Nederland*. URL: <https://www.betaalvereniging.nl/україни/> (дата звернення: 21.11.2024).

103. Набок Р.В. Системно важливі банки: підходи до побудови нагляду. *Вісник НБУ*. 2014. Т. 7.С. 39–43.

104. Reducing the moral hazard posed by systemically important financial institutions (FSB Recommendations and Time Lines)// FSB.2010 (October). URL: http://www.financialstabilityboard.org/wpcontent/uploads/r_101111a.pdf?pagemoved=1

105. *Bank of Canada*. URL: <http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2013/12/fsr-december13-chouinard.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

106. How big is the implicit subsidy for banks considered too important to fail? // *Global Financial Stability Report*. - 2014 (April).P. 101-132

107. *Bank for International Settlements*. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

108. Міщенко, В. 1. Поняття системного ризику та підходи до визначення системно значущих банків/В.І. Міщенко, С. В. Науменкова // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий економічний простір: збірник наукових праць / НАН України, ІН-Т регіональних досліджень- Львів, 2014.-Вип.1 (105).С. 186-196.